

CIGÁNY KISEBBSÉGI ÖNKORMÁNYZATOK MAGYARORSZÁGON

Kutatási gyorsjelentés

Kállai Ernő

A rendszerváltás után az első,- demokratikusan megválasztott parlament és kormány azonnal szembesült az évtizedek óta háttérbe szorított kisebbségi kérdés, ezen belül a romák megoldatlan gondjaival és az azonnali cselekvés szükségességével. Így az elmúlt több mint tíz év történéseit két nagy szakaszra bonthatjuk: 1990-től 1995-ig az egész jogszabályi és intézményi háttér újragondolása, jogszabályalkotás útján történő át- és kialakítása volt napirenden. 1995 után pedig megjelentek az első olyan kormányzati programok, amelyek a cigányság helyzetének jobbítása érdekében születtek. Tovább nem is lehetett halogatni az állami szerepvállalást, mivel a rendszerváltás az egész magyar társadalom anyagi helyzetét megváltoztatta. Kinyílt a szociális olló, a gazdasági szerkezet átalakulása, a privatizáció következtében jelentős tömegek váltak munkanélkülivé. A 90-es években felgyorsuló modernizáció, az új gazdasági körülmények által teremtett világ legnagyobb vesztesei Magyarországon a 2 millió szegény lakoson belül a romák voltak, akik a 10 milliós lakosság mintegy 5%-át jelentik. Megfogyatkozott a szolidaritás, felerősödött a mások gondjai iránti közömbösség, az intolerancia. A megjelenő, majd megerősödő – és gyakran legitim politikai erők oldalvén hajózó – szélsőjobboldali, fasisztoid csoportosulások támadásainak elsődleges célpontjává a magyarországi cigányok váltak. Rendszeresen történtek szervezett, csoportos bántalmazások. Az indulatok elszabadulásától tartva a politikai döntéshozók is felismerték, hogy speciális, a romák társadalmi integrációját elősegítő állami segítség nélkül nincs esély a helyzet kezelésére. Így a rendszerváltás után a hazai kisebbségeket érintő jogalkotás legfontosabb eleme, a további előrelépést és intézményi kereteket megalapozó jogszabály a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló 1993. évi LXXVII. törvény lett (Nektv.), amelyet az akkori parlament 96%-os többséggel fogadott el. Fontos előrelépés volt ez, mivel a cigányságot először ismerték el hazánkban jogilag is kisebbségnek, szemben az 1961-es párthatározat óta folytatódó gyakorlattal, amely a roma népességet szociális problémaként definiálta. Ez a törvény teremtette meg Európában egyedülálló módon a kisebbségi önkormányzatok intézményét is.

A jogrendszer által biztosított lehetőségek

A kisebbségek, így a cigányság „alaptörvényét” jelentő jogszabály, a Nektv. a rendszerváltozással újraírt Alkotmány 68. és 70/A. szakaszában megfogalmazott alapelveket részletezi.

A törvény már Preambulumában arra az alapvető felismerésre jut, hogy a „nemzeti és etnikai kisebbségek harmonikus együttélése a többségi nemzettel a nemzetközi biztonság alkotó eleme”, valamint „a nemzeti és etnikai önazonossághoz való jogot az egyetemes emberi jogok részének tekinti”. Fontos megemlíteni azt is, hogy nem különleges kiváltságban részesülnek ezáltal a kisebbségek: „Ezen jogok összessége nem a többség adománya és nem a kisebbség kiváltsága, forrásuk pedig nem a nemzeti és etnikai kisebbségek számaránya, hanem az egyén szabadságának és a társadalmi békének tisztelete alapján a másság joga”. Megtalálhatóak mindazon elvek és értékek, amelyeket védeni és fejleszteni kíván: „A Magyar Köztársaság területén élő, magyar állampolgárságú nemzeti és etnikai kisebbségek nyelve, tárgyi és szellemi kultúrája, történelmi hagyományai, valamint a kisebbségi létükkel összefüggő más sajátosságaik egyéni és közösségi önazonosságuk része.” De kiemelten szerepet kap az önkormányzathoz való jog deklarálása is: „az önkormányzatok a demokratikus rendszer alapját képezik, a kisebbségi önkormányzatok létrehozását, tevékenységét és az ezáltal megvalósuló kulturális autonómiát az Országgyűlés a kisebbségek sajátos jogérvényesítése egyik legfontosabb alapfeltételének tekinti”. Mindezek alapján már most előre kell bocsátani a törvény legjellemzőbb sajátosságát: nem csak egyéni jogokat ismer, véd és támogat, hanem a közösségi (kollektív) jogok is megtalálhatóak a jogszabályban. Ennek a legjellemzőbb megjelenési formája a kisebbségi önkormányzatok rendszere. A fejlett jogelvek ilyen határozott kinyilvánításától általában tartózkodnak Európa többi részén, így ezért is tekinthetjük különlegesnek a hazai szabályozást.

A törvényben megjelenő jogokat a nemzeti és etnikai kisebbséghez tartozók gyakorolhatják, ennek alapja pedig a szabad identitásválasztás. Mindenki önmaga döntheti el, saját belátása szerint, hogy származása alapján kisebbségi csoporthoz¹ tartozónak tekinti-e magát. Ez az önbevallás egyben különlegesen védett személyes adat is, bármilyen nyilvántartásban szerepeltetni csak különösen szigorú szabályok szerint lehetséges. Az alapvető rendelkezések között találjuk a hátrányos megkülönböztetés általános tilalmát és annak konkrét eseteit is, anélkül, hogy magának a diszkriminációnak fogalmi meghatározását adná.²

A Nektv. II. fejezete az egyéni kisebbségi jogokat sorolja fel. Itt találhatóak meg az identitás megvallásának részletes szabályai, a családi hagyományok ápolásának és a névválasztás

---

¹ A törvényalkotó gondoskodott arról, hogy valóban csak a történetileg meggyökeresedett etnikumok rendelkezzenek kisebbségi státusszal, másrészt a definíció megalkotásánál tartózkodott a politikai vagy gazdasági jellemzők meghatározásától, elsősorban kulturális feltételeket szabva: „nemzeti és etnikai kisebbség (a továbbiakban: kisebbség) minden olyan, a Magyar Köztársaság területén legalább egy évszázada honos népcsoport, amely az állam lakossága körében számszerű kisebbségben van, tagjai magyar állampolgárok és a lakosság többi részétől saját nyelve és kultúrája, hagyományai különböztetik meg, egyben olyan összetartozás-tudatról tesz bizonyosságot, amely mindezek megőrzésére, történelmileg kialakult közösségeik érdekeinek kifejezésére és védelmére irányul.”

² Nagy adóssága a magyar jogalkotásnak a „diszkrimináció” fogalmának és fajtáinak részletes meghatározása. Sajátos módon egyedül a „közvetett diszkrimináció” fogalma található meg a magyar jogrendszerben, az is csak nem régóta, a Munka Törvénykönyvében.

szabadságának elve, a kisebbségi oktatásban és hagyományápolásban való szabad részvétel és az anyaországgal történő kapcsolattartás joga is.

A törvény III. fejezete szól a közösségi jogokról. Itt rendelkezik a közszolgálati médiumokban történő műsorkészítési jogról, a kisebbségek országgyűlési képviselőhöz való jogáról, sajátos módon a kisebbségi jogok országgyűlési biztosának (ombudsman) intézményéről, valamint a neveléshez–oktatáshoz való jog alapelveiről is. Szorosan kapcsolódnak ehhez a részhez a VI–VII. fejezetben mindezen oktatási–kulturális jogok részletezése és a nyelvhasználatra vonatkozó szabályok is. Különösen érdemes kiemelni, hogy a törvény (az általa elismert kisebbségi nyelvek felsorolása után) lehetőséget biztosít az anyanyelvi vagy anyanyelvű oktatás számára is. Amennyiben legalább nyolc, egyazon kisebbséghez tartozó szülő igényli, kötelező a kisebbségi osztály vagy tanulócsoport indítása is, és az oktatás tartalmi elemeire is történik utalás ebben a vonatkozásban.³ A megfelelő színvonal biztosítása érdekében az állam feladata megfelelő pedagógusok képzése, oktatási anyag kidolgozása, tankönyvek megjelentetése, taneszközök előállítás. A nyelvhasználat tekintetében pedig a jogszabály a teljes szabadságot deklarálja általános szinten, a közéletben és a hivatalos eljárásokban egyaránt.

A Nektv. elsődleges céljának tekinthető a személyi elven alapuló kulturális autonómia megteremtésének elősegítése, ennek szervezeti megnyilvánulása pedig a kisebbségi önkormányzatok rendszere. Ennek két szintje van jelenleg: a helyi és az országos. A helyi kisebbségi önkormányzatok háromféle módon jöhetnek létre. Így először, és a cigányság esetében elvétve előfordulva, ha a települési önkormányzati választásokon mandátumot szerzett képviselők több mint a fele egy adott kisebbség képviselőjeként kerül megválasztásra, akkor az új testület átalakulhat települési kisebbségi önkormányzattá. Ebben az esetben a testület azokat a feladatokat is (hatósági jogkör, közüzemi szolgáltatások, stb.) ellátja, amelyek egy települési önkormányzat hatáskörébe tartoznak. Másik lehetséges (de szintén igen ritka) lehetőség az, ha a települési önkormányzat képviselőinek 30%-át egyazon kisebbség jelöltjeként választják meg, akkor ezek a képviselők létrehozhatják a közvetett módon létrejött helyi kisebbségi önkormányzatot. A harmadik, alapvetően és döntő többségében előforduló lehetőség, a közvetlen módon létrejött helyi kisebbségi önkormányzat. Ebben az esetben öt ajánlásra van szükség mindösszesen ahhoz, hogy valaki kisebbségi képviselőjelölt lehessen. A szabad identitásválasztás miatt a jelöltnek nem kell nyilatkoznia kisebbségi hovatartozásáról még megválasztása után sem, elegendő arról nyilatkoznia, hogy vállalja az adott kisebbség képviselőjét. Mivel a települési és kisebbségi önkormányzati választásokat egy időben tartják – és természetesen nincs nyilvántartás senki kisebbségi származásáról –, így minden, választójoggal rendelkező magyar állampolgár rendelkezik mind aktív, mind passzív választójoggal a kisebbségi önkormányzati választásokon is.

³ Érdemes előrevetíteni egy problémát, ugyanis jelentős visszaélés is történt a hivatkozott jogszabályhellyel. A szülők gyakran tudtuk nélkül „igényelték” ezt az oktatási formát, az önkormányzat pedig szegregált cigány osztályok létrehozására használta fel.

Az így létrejött helyi kisebbségi önkormányzatok közjogi státusszal rendelkeznek, feladataikat a települési önkormányzat mellett látják el. A települési kisebbségi önkormányzat kivételével (amely „működteti” az egész települést) a másik két modell azonos, de meglehetősen bonyolult szabályozott feladat- és hatáskörrel rendelkezik. Egyrészt rendelkeznek saját hatáskörrel (saját vagyonának felhasználása, gazdasági irányítás, szervezeti és működési rend meghatározása, névválasztás, helyi kisebbségi ünnepek meghatározása, ösztöndíjak és kitüntetések alapítása, intézményalapítás, stb.), másrészt lehetősége van a települési önkormányzatnak hatásköröket átruházni a kisebbségi önkormányzatra (ennek azonban nincsenek kötelező esetei), és vannak olyan hatáskörök is, amelyek a települési önkormányzattal együttesen gyakorolhatók (egyetértési, szabályozási, véleményezési jog esetei). Törvényességi felügyeletüket az illetékes Közigazgatási Hivatal látja el, gazdálkodásukat pedig csak az Állami Számvevőszék ellenőrizheti.

A kisebbségi önkormányzatok működésének infrastrukturális hátterét a települési önkormányzatoknak kell biztosítaniuk: gondoskodni a megfelelő elhelyezésről, biztosítani a szükséges technikai eszközök használatát. A működés pénzügyi feltételeit az éves költségvetési törvényben meghatározott nagyságú normatív összeg biztosítja. A finanszírozás azonban többszoros. Az államilag biztosított normatívát a települési önkormányzat (saját belátása szerint) tetszőleges összeggel kiegészítheti, lehetőség van pályázatok kiírására és külföldi szervezetek támogatásának, adományának elfogadására, vagy akár vállalkozás folytatására is. Mindezen pénzeket azonban csak a költségvetési gazdálkodás szabályai szerint lehet kezelni. A helyi kisebbségi önkormányzat költségvetésének teljes mértékben be kell épülnie a települési önkormányzat költségvetésébe, bár erre vonatkozóan a település nem rendelkezik döntési jogosultsággal. A gazdálkodás végrehajtója azonban csak az önkormányzat hivatala lehet. A kötelezettségvállalásra, utalványozásra, ellenjegyzésre a települési önkormányzat jegyzője jogosult, és az ellenjegyzés a fedezet meglétére és a kiadás jogszerűségére terjed ki.

Külön kell szólni az országos önkormányzatokról, mivel a Nektv. lehetőséget biztosít a helyi kisebbségi önkormányzatok országos szintű integrációjára, kisebbségenként egy országos önkormányzat megalakítására. Az országos önkormányzatot elektori rendszerben választják. Így kisebbségi elektor minden (az ismertetett három forma közül bármilyen módon) megválasztott helyi kisebbségi képviselő vagy szószóló.⁴ Ha a településen nincsenek ilyenek, akkor egy elektor megválasztását kezdeményezheti a településen élő három, magát kisebbséghez tartozónak valló állampolgár. Ha az országos választáson az elektorok 50%-a megjelenik, a gyűlés határozatképesnek tekinthető.⁵ Az országos önkormányzat képviselőit ekkor saját körükből, a kislistas választás szabályainak megfelelően választják meg, számuk 13 és 53

---

⁴ A szószóló – amely intézménnyel nem foglalkoztunk részletesen – egy településen kisebbségi önkormányzat hiányában láthatja el az adott kisebbség érdekeinek képviseletét, védelmét.

⁵ Mint 2003 januárja óta tudjuk: az 50%-os részvételnek az elektori gyűlésen folyamatosan, így az utolsó szavazás alkalmával is meg kell lennie.

között lehet. A megválasztott testület alapvető feladata a helyi kisebbségi önkormányzatok érdekeinek országos és megyei szintű képviselete. Az országos és helyi szint között azonban nincs hierarchikus viszony, nem tartoznak egymásnak beszámolási kötelezettséggel. Feladat- és hatáskörét tekintve az országos önkormányzat szinte azonos jogosítványokkal rendelkezik, mint a helyiek. Lényeges különbség azonban, hogy míg gazdálkodását szintén az Állami Számvevőszék ellenőrzi, törvényességi felügyeletére egyetlen állami szervnek sincs hatásköre, bár ennek hiányára a kisebbségi ombudsman több alkalommal is felhívta már a figyelmet.

Ha összefoglaljuk a véleményünket a jogi szabályozásról, kijelenthetjük, hogy fontos intézmény jött létre a kisebbségi önkormányzatok megalkotásával minden kisebbség, így a cigányság esetében is. Az már más kérdés, hogy a korszerűen megfogalmazott elvek, jelenlegi formájukban, alkalmasak-e a kitűzött feladatok megvalósítására. Már magában a szabályozásban is felfigyelhetünk néhány komoly negatív jellemzőre. Ezek között elsődleges a szankciók hiánya. Hiába a tilalom vagy kötelezettségvállalás, ha annak megsértése vagy elmulasztása következmény nélkül marad. Utalhatunk itt a kisebbségek országgyűlési képviseletére, illetve annak elmaradására, amely mulasztásban megnyilvánuló alkotmány sértő jellegét az Alkotmánybíróság már kétszer is megállapította. A politikai pártok azonban mégsem tudtak megoldást találni mulasztásukra. Szintén fontos probléma a települési és a kisebbségi önkormányzatok hatáskörének nem megfelelő elhatárolása. Így olyan ellentmondások alakulnak ki, amelyeknek vesztese többnyire a kisebbségi önkormányzat (pl. a segélyre szorulókat a kisebbségi önkormányzathoz küldik, pedig nincs ebben a kérdésben hatáskörük). A működés alapjait veszélyezteti a finanszírozás megoldatlansága is. Az éves állami normatíva általában a kisebbségi önkormányzat infrastruktúrájának üzemeltetésére sem elegendő. A települési önkormányzat akkor ad további forrásokat, ha jónak látja, és lehetősége van rá, ám ezt nagyon sok körülmény befolyásolhatja. A pályázati pénzek esetlegesek, ezekre nem lehet hosszú távú programokat kialakítani. A cigányság esetében pedig külön ki kell emelni az anyaország hiányát is, ahonnan erkölcsi és anyagi támogatást kaphatnának, ha lenne. Így az ő esetükben a forráshiányos működés hatványozottabban jelentkezik.

Kutatási céljaink

Kutatásunk legfontosabb célja az volt, hogy valóságos képet adjunk a helyi cigány kisebbségi önkormányzatok működéséről, azokról a körülményekről, amelyek alapvetően befolyásolják a törvényben deklarált célok megvalósíthatóságát, valamint azt, hogy a jogszabályban biztosított lehetőségek mennyire vannak összhangban a megválasztott cigány kisebbségi önkormányzatok lehetőségeivel és a helyi cigány népesség elvárásaival. Ugyancsak a kutatás céljai közé tartozott annak feltárása is, hogy az adott települések, megyék szociológiai adatokkal leírható lehetőségei mennyiben befolyásolják a CKÖ-k működését. Így kíváncsiak voltunk arra is, milyen mértékben változott a cigány népesség száma és aránya az általunk vizsgált településeken, milyen helyzetben vannak az adott települések az ország átlagos viszonyaihoz képest, ebben

a helyzetben milyen segítséget tudnak nyújtani a CKÖ-knek, és egyáltalán, mi a véleményük az egész intézményről és magukról a cigányokról.

A CKÖ-k feltérképezése során külön gondot fordítottunk a személyi összetétel és az infrastruktúra vizsgálatára, működésük és kapcsolatrendszerük nagyon sok elemére, és a saját magukról és problémáikról kialakult véleményükre is.

A kutatás módszerei

A helyi cigány kisebbségi önkormányzatok működését 2001 végétől kezdődően vizsgáltuk az MTA Kisebbségkutató Intézetében, legfőképpen a Miskolci Egyetem szociológia szakos hallgatóinak bevonásával.⁶ A kutatás során az alábbi módszereket alkalmaztuk:

- Kérdőíves adatokat vettünk fel a mintába került településeken a helyi cigány kisebbségi önkormányzat vezetőjével.
- Kérdőíves adatokat vettünk fel a település polgármesterével vagy jegyzőjével.
- Települési Adatlap néven megfigyelési jegyzőkönyvet készített minden terepmunkás a kutatás körülményeiről, az általa tapasztalt benyomásokról.
- Mélyinterjút készítettünk a cigány kisebbségi önkormányzatok vezetőivel.
- Mélyinterjút készítettünk a települések polgármestereivel vagy jegyzőivel.
- Statisztikai adatokat gyűjtöttünk az adott településekre és megyékre vonatkozólag.
- Minden terepmunkás esettanulmányt készített az általa meglátogatott településről, felhasználva minden, rendelkezésére álló adatot.

A mintavétel módszere

A mintavételhez a következő adatbázisokat használtuk:

- 1990-es népszámlálás adatai (KSH)
- 1992-es Kertesi–Kézdi becslés
- 1994/95-ben megválasztott CKÖ-k adatai a BM Választási Hivatalának nyilvántartásából
- 2001. július 30. zárású, létező CKÖ-k listája a NEKH nyilvántartása alapján
- 2001. január 1. KSH községsoros adatok és kisebbségi önkormányzatok adatbázisa

A mintavétel lépései:

1. Az adott megye településeit szétválogattuk két részre, és azokat tartottuk meg, amelyekben már az előző ciklusban is létezett cigány kisebbségi önkormányzat, mivel az összehasonlítás és a tendenciák feltérképezésénél ezekre voltunk kíváncsiak.

---

⁶ Az 5/017/2001. sz., *A magyarországi cigány népesség helyzete a 21. század elején (szegregáció, megélhetés, iskolázottság, önkormányzatiság)* című NKFP-projekt vezetője Kemény István. A *Cigány kisebbségi önkormányzatok kutatása* alprogram vezetője Kállai Ernő. A kutatás résztvevői: Bezzeg Éva, Bíró Natália, Boros Zsolt, Horváth Kata, Juhász Éva, Kalászdi Beáta, Kállai Gabriella, Károlyi Julianna, Kriston Szabina, Nagy Brigitta, Simon Dávid, Svéda Katalin, Thomázy Gabriella, Vidra Zsuzsanna, Vízkeleti Viola.

2. A megmaradt településekből három csoportot képeztünk a lakosság száma és KSH besorolás (településtípus) alapján:
  - a. városok és a megyeszékhely
  - b. községek 1000 fő fölötti lakossággal
  - c. községek 1000 fő alatti lakossággal
3. Ezek után figyelembe véve a települések megyén belüli elhelyezkedését és a legnagyobb mértékű cigány arányokat, a csoportokból véletlenszerűen kiválasztásra került:
  - a. két város és a megyeszékhely
  - b. négy, 1000 fő fölötti lakossággal rendelkező község
  - c. három, 1000 fő alatti lakossággal rendelkező kisközség

Míndezek alapján a következő települések kerültek a mintába: Rakaca, Baktakék, Tiszacsermely, Vilmány, Szendrőlád, Arló, Taktaszada, Putnok, Ózd, Miskolc, Csalóc, Gacsály, Turistvándi, Kántorjánosi, Nyírmada, Dombrád, Baktalórántháza, Nyírbátor, Nyíregyháza, Tuzsér, Budapest kerületei közül a VII. kerület – Erzsébetváros, VIII. kerület – Józsefváros, IX. kerület – Ferencváros, XXI. kerület – Csepel, továbbá Eger, Gyöngyös, Tiszanána, Dormánd, Pétervására, Tarnabod.

A kutatás során összegyűjtött adatok feldolgozása még folyamatban van. Ez a „gyorsjelentés” a cigány kisebbségi önkormányzatoktól és a települések polgármestereitől, jegyzőitől származó kérdőíves adatok részleges feldolgozása alapján készült; csak a nagyobb jelentőségű kérdésekre adott válaszokat vettük figyelembe. Még rengeteg adat áll a rendelkezésünkre; minden, a következőkben „felvillantott” téma tekintetében elmélyült elemzéseket kívánunk folytatni a jövőben és az eredményeket a kutatási zárótanulmányban fogjuk majd rögzíteni.

A mintába került települések jellemzése

A mintavétel során 5 településtípust különböztettünk meg a településen élők összlétszáma és a különböző szolgáltatásokkal való ellátottságuk alapján. Így kiválasztásra került 4 fővárosi kerület, 3 megyeszékhely, 3 város, 13 község, amelyek mindegyikének összlakossága 1000 fő fölött van, valamint 8 kisközség, amelyek mindegyikének összlakossága 1000 fő alatt van. Fontosnak tartottuk az ilyen típusú, rétegzett mintavételt, mivel meggyőződésünk szerint minden településtípuson, az adott lehetőségek függvényében, más-más kihívásokkal kell szembesülnie egy CKÖ-nek. Arra törekedtünk, hogy az ilyen módon szétválogatásra került települések közül azok kerüljenek a mintába, amelyekben a különböző kutatások és más adatok alapján a legnagyobb arányban képviseltetik magukat a romák az összlakosságon belül. Természetesen tisztában vagyunk azzal, hogy eredményeink nem tekinthetők országos reprezentatív adatoknak, de reményeink szerint az adott területen működő CKÖ-ről érvényes tudáshoz jutunk. Bár a kis esetszám nem zárja ki a tévedés lehetőségét.

Mielőtt rátérnénk az CKÖ-vel kapcsolatos adatok ismertetésére, fontosnak tartjuk röviden felvázolni, hogy milyen szociológiai jellemzőkkel bírnak az adott településcsoportok. Tësszük ezt azért, mivel a későbbiek során szeretnénk ebben a dimenzióban is összehasonlítani a CKÖ-vel kapcsolatos adatainkat. Megítélésünk szerint hasznos lehet megismerni a településnagyságtól függő körülményeket.

Nem tartjuk fontosnak, hogy a főváros négy kerületéről általános ismereteket közöljünk. Az ország legnagyobb városának kerületeiről lévén szó, ha valamely jelenség nem fordul elő a kutatott területen, az megtalálható néhány utcával odébb. Így talán csak azt tartjuk kiemelésre érdemesnek, hogy a fővárosi adatok a leginkább megbízhatatlanok. Következik ez a terület nagyságából és a nagyváros személytelen voltából adódóan is, amivel terepmunkásaink igyekeztek megküzdzeni. Továbbá erős ellenállást tapasztaltunk a települési önkormányzat és a CKÖ-k részéről is, mindenképpen szerették volna elkerülni a személyes találkozást. Ezt mi az „agyonkutatottság” számlájára írjuk, tisztában vagyunk azzal, hogy még egy, a cigányokról szóló egyetemi évfolyamdolgozathoz is rögtön a Józsefvárosba indulnak az egyetemisták. Másrészt – mint többen is kifejtették – az önkényes lakásfoglalások és a kilakoltatások miatt állandóan a nyilvánosság előtt kell lenniük, így kissé „elegük van” a cigányokból.

A megyeszékhelyeken a település nagysága miatt meglehetősen kevés ismerettel rendelkeztek a polgármesterek és a jegyzők nem csak a helyi cigányságról, hanem még településük általános adatairól is. Így egyes adatokban bizonytalanságok észlelhetők. Volt olyan jegyző, akinek fogalma sem volt arról, hogy ki a CKÖ elnöke, és helyileg hol található az irodájuk. Mindezek ellenére, ezeken a településeken már jól kirajzolódtak a cigány és nem cigány háztartások közötti különbségek. Míg a villanyáram minden nem cigány háztartásba be van vezetve, addig volt olyan város, ahol a cigányok esetében ezt legfeljebb 70%-ra becsülték. És ehhez hasonlóan a vezetékes víz 20–30%-os, a szennyvízcsatorna esetében 40–60%-os, a vezetékes gáznál 30%-os, a telefonnal való ellátottságnál 50–60%-os különbséget becsülték a települések vezetői. Ezeken a településeken az oktatási és kulturális intézményekkel való ellátottság nem jelentett gondot. Így az óvodák számát 17 és 52 között, az általános iskolák számát 8 és 40 között, a gimnáziumok számát 4 és 10 között jelölték meg, és minden településen volt legalább egy felsőfokú oktatási intézmény is. Nem volt hiány ugyanakkor a szórakozásra alkalmas intézményekben, kiterjedt orvosi hálózatban, gyermekjóléti szolgálatban, családsegítő központban és kereskedelmi egységekben sem. Érdeemes megjegyezni – sokak vélekedésével ellentétben, akik a civil szervezetek eltűnését prognosztizálták a kisebbségi önkormányzatok megjelenésével –, hogy a civil szervezetek számát 100 és 200 közé tették a településeken.

A városok csoportja tekintetében elmondható, hogy a megkérdezett vezetők lényegesen tájékozottabbak voltak az előző csoport tagjaihoz képest, bár a cigányokra vonatkozó adatok becslésekor sokszor elbizonytalanodtak, haboztak. Ennek ellenére már lényegesen megbízhatóbbnak tünnek becsléseik, más forrásokkal is összevetve. Ha megnézzük a szociológiai sajátosságokat, láthatjuk, hogy a városok esetében a közművekkel való ellátottság hasonló arányokat mutat, mint a megyeszékhelyeken. Az oktatási intézményekkel való

ellátottság is megfelelőnek mondható, minden településen még főiskolai szintű intézmény is van. Mindezek alapján az adatok nem sokban – csak arányaikban – különböznek a megyeszékhelyen megismertektől.

A kutatás törzsét a 13, 1000 fő fölötti összlakossággal rendelkező község adja. A lakosok száma 1011-től 8000 főig terjed, a romák számát 250 és 2000 között becsülték ebben a csoportban. A közművekkel való ellátottság már lényegesen nagyobb szórást mutat mind a nem cigányok, mind a cigányok között, településtől függően. Így előfordul, hogy vezetékes víz csak az összes háztartás 70%-ában van, és olyan adattal is találkozunk, ahol a településen a cigány háztartások mindössze 10%-a rendelkezik vezetékes ivóvízzel. Hasonló módon 7 olyan település van, ahol egyáltalán nincs szennyvízcsatorna, valamint igen alacsony a cigány háztartások ellátottsága a vezetékes gáz és a telefon tekintetében is. Ebben a csoportban még jelentős százalékot képez a földutak aránya is néhány településen. Az oktatási intézményekkel való ellátottság itt már alapszinten mozog. 10 településen volt csak egyetlen óvoda, és mindösszesen 3 településen kettő. Mindenhol van ugyan – jellemzően, 11 településen – általános iskola, alsó és felső tagozattal, de találhatunk egy olyan települést is, ahol már csak alsó tagozat működött. 9 településen azonban már nem volt semmiféle középfokú oktatás, a tovább tanulóknak el kellett járniuk a településről. A kulturális intézmények tekintetében is lényeges különbségnek voltunk tanúi. Mert bár minden településen volt – az elmondások szerint „így-úgy” működő – művelődési vagy közösségi ház, volt könyvtár, de más, szórakozásra alkalmas közösségi hely (mozi, színház) csak elvétve akadt. Minden településen volt orvosi rendelés, nem mindig nyitva tartó gyógyszerár, de szakrendeléssel már csak 2 esetben találkoztunk, sőt, gyermekorvos a települések felében nem volt. A kereskedelmi ellátás is inkább már csak „falusiasnak”, esetlegesnek mondható, komolyabb vásárláskor már nagyobb településre kell utazni. Érdekességnek tűnik, hogy minden településen működött azért civil szervezet, átlagosan 2–3. Összességében erről a településtípusról elmondható, hogy még küzd a túlélésért, felemelkedésért, de már komoly problémákkal kell szembenéznük a települési vezetőknek. Sokan csak nehézségek árán juthatnak hozzá bizonyos ellátásokhoz, szolgáltatásokhoz, a cigányság esetében pedig ez hatványozottan jelentkezik.

A minta utolsó csoportját jelenti a 7, 1000 fő alatti kisközség, ahol a lakosság száma 515 és 942 között mozgott, és a cigányok számát 158 és 860 között becsülték. Ezek azok a települések, ahol megindult a nagyon erős előregedés, a cigányok száma pedig folyamatosan nő. Küzdenek a települések, de forráshiány miatt alig van esélyük a felemelkedésre. Az elektromos árammal való ellátottság elfogadhatónak tekinthető, de sok esetben már a vezetékes ivóvízzel való ellátottság is igen alacsony szinten van, nem beszélve a szennyvízcsatornáról, a vezetékes gázzal és a telefonról. Minden településen működik óvoda, de alsó és felső tagozatos általános iskolával már csak négy esetben találkoztunk. Középfokú oktatás természetesen nincs. Kulturális intézményt a többé-kevésbé működő művelődési ház és a könyvtár jelenti, más nincs. Az egészségügyi ellátást általában a más településről átjáró orvosok biztosítják, semmilyen szakrendelés nincs, és három településen gyógyszerár sem üzemel. Elvétve akad néhány civil szervezet is.

A cigány és nem cigány népesség számának alakulása a mintába került településeken

A kutatás kezdetén, különösen az interjúkészítés során egyre markánsabban fogalmazódott meg szinte minden településen az a vízió, hogy nemsokára teljesen „elcigá-nyosodik” a terület, a romák problémái határozzák meg már most is a többségi lakosság lehetőségeinek jelentős részét. Így törekedtünk arra, hogy olyan mélységű adatokat szerezzünk minden általunk vizsgált településről, amely lehetővé teszi ennek az alapvető kérdésnek a tisztázását is. Hiszen egészen más kihívásokkal kell (vagy legalábbis kellene) megküzdenie egy cigány kisebbségi önkormányzatnak egy olyan településen, ahol egyre nagyobb számban élnek romák. Erre a jogi szabályozás napjainkban persze nem ad lehetőséget, de a roma népesség körében is egyre hatványozottabban fogalmazódik meg az igény egy szélesebb körű tevékenység lehetőségére.

A cigányok számának vizsgálatakor igyekeztünk minden, rendelkezésünkre álló adatot felhasználni. Így elemzésünk során használtuk az 1980-as, 1990-es és 2001-es népszámlálás adatait, amelyek az önbevallásra épülnek, és arról adnak tájékoztatást: ki az, aki magát cigány nemzetiségűnek vallja. Használtuk továbbá az ún. kutatói becsléseket is, amely a külső szemlélő oldaláról próbál választ adni arra: ki az, akit cigánynak tartanak. Így használtuk a CIKOBÍ⁷ számait, az 1992-es becslést,⁸ valamint kutatásunk kérdőíveinek felvétele során mi is becslést kértünk a település teljes népességéről és a cigány lakosság számáról is a települési és a kisebbségi önkormányzattól egyaránt.⁹ Három, egymáshoz időben közel eső hivatalos és becslült szám állt a rendelkezésünkre, valamint egy húsz éves időintervallum a folyamatok, változások feltérképezésére. Természetesen nem állítjuk és nem is lehetséges, hogy tökéletesen pontos eredményeket kaptunk, de reményeink szerint legalább a tendenciákat sikerült nyomon követnünk.

Először nézzük meg a teljes népesség alakulását az általunk vizsgált településeken.

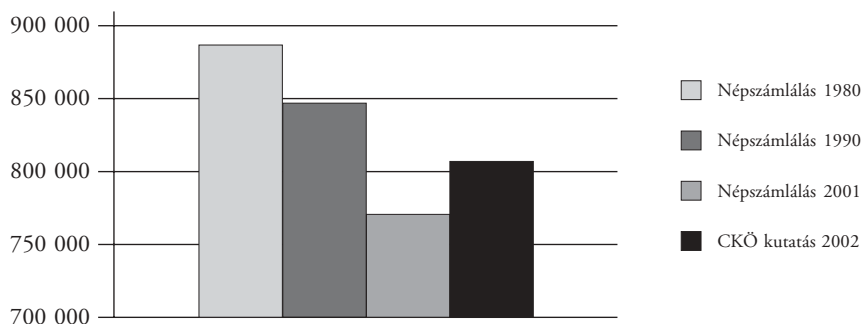
⁷ Az adatok a nyolcvanas évek közepére vonatkoznak, a megyei tanácsok Cigányügyi Koordinációs Bizottságai (CIKOBÍ) által a települési tanácsoktól bekért számokra. Mivel az adatok a helyi tanács szakértőinek a becslései, kisebb településeken valószínűleg igen megbízhatóak. A népességszám növekedésével válik egyre bizonytalanabbá minden adat. Forrás: Kertesi Gábor–Kézdi Gábor: *A cigány népesség Magyarországon*. Socio–Typo, Budapest, 1998.

⁸ Az 1992-es becslés a máig is legmegbízhatóbbnak tartott adatokat tartalmazza. A becslést Kertesi Gábor és Kézdi Gábor készítette az általános iskolai cigány tanulók számának, a KSH 1992. évi továbbvezetett népességszámainak, valamint az 1993. évi cigányvizsgálatnak az adataira támaszkodva. Forrás: Kertesi Gábor–Kézdi Gábor: *A cigány népesség Magyarországon*. Socio–Typo, Budapest, 1998.

⁹ Az említett kutatásokhoz hasonlóan mi is azt tapasztaljuk, hogy a települések népességének növekedésével a becslések egyre bizonytalanabbá válnak. Ezért a nagyvárosok és különösen a megyeszékhelyek, valamint a főváros kerületei tekintetében a cigány népesség számára vonatkozó becslült adatokat bizonytalanoknak tekintjük.

1. tábla: *A népesség alakulása az általunk vizsgált településeken*

Népszámlálás népesség 1980	Népszámlálás népesség 1990	Népszámlálás népesség 2001	CKÖ kutatás 2002 települési önkormányzat becslése, népesség
894 448	855 600	783 626	813 576

A népesség alakulása 1980–2002

Erre természetesen a népszámlálási adatok a legalkalmasabbak. Ezeket tanulmányozva folyamatos csökkenésnek lehetünk tanúi. Húsz év alatt, 1980 óta több mint 110 000-rel csökkent az összlakosság létszáma. A települési önkormányzati (TÖK) becslés magasabb száma inkább a település vezetőinek tévedéseire utal, amit sok alkalommal tapasztalhattunk, különösen a nagyvárosokban és fővárosi kerületekben.

A teljes népesség csökkenése biztosnak mondható. Mindezek mellett nézzük meg, hogyan alakult az adott területen, ugyanabban az időszakban a cigány népesség száma.

A népszámlálási adatok a magukat cigány nemzetiségűnek (vagy anyanyelvűnek, később nyelvhasználónak vagy kulturális kötődésűnek is) vallók számát mutatja. Ezek az adatok folyamatos és akár nagy arányúnak is mondható emelkedést mutatnak az elmúlt húsz év alatt. 1980-tól 1990-ig a magukat cigány nemzetiségűnek vallók száma több mint huszonhétszeresére, 1980-tól 2001-ig pedig több mint harmincöt-szörösére emelkedett. Számszerűen: a magukat cigány nemzetiségűnek vallók száma a népszámlálások szerint 1980 és 2001 között 22906 fővel emelkedett.

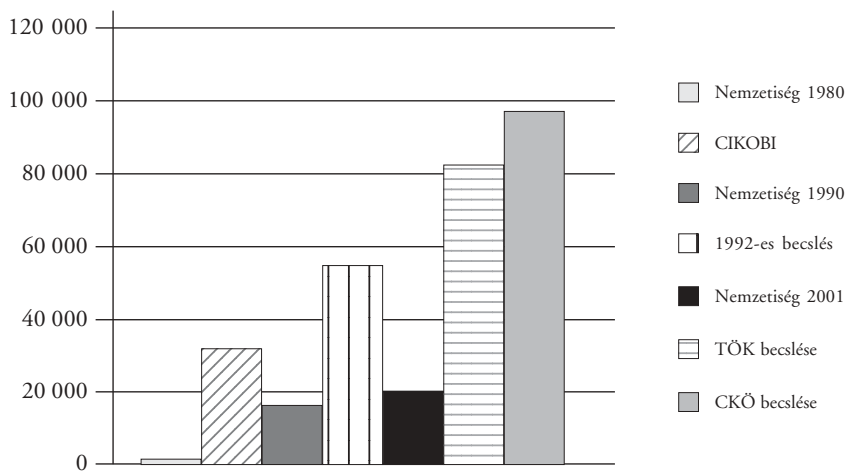
További, jelentős emelkedésnek lehetünk tanúi, ha megvizsgáljuk a cigánynak tartott népességre vonatkozó becsléseket, amelyek – a kutatók megítélése szerint – mindig is közelebb álltak a romák valós lélekszámához.

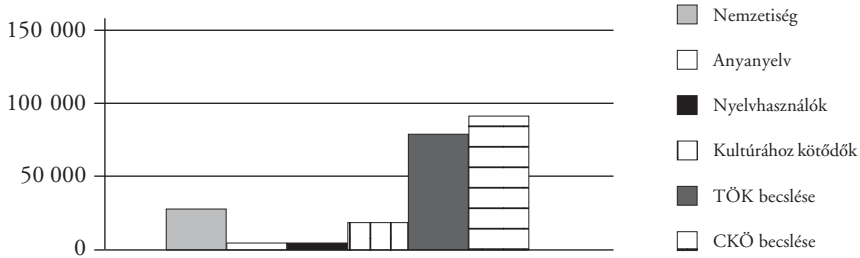
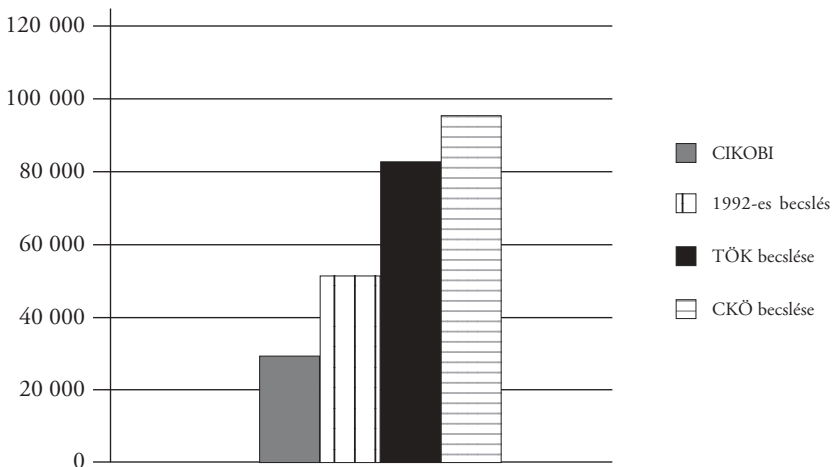
2. tábla: A cigány népesség alakulása az általunk vizsgált településeken

Népszámlálás 1980		CIKOBI	Népszámlálás 1990		1992-es becslés
Nemzetiség	Anyanyelv		Nemzetiség	Anyanyelv	
669	731	38 062	18 190	3 357	58 188

Népszámlálás 2001				2002 TÖK becslése	2002 CKÖ becslése
Nemzetiség	Anyanyelv	Nyelvhasználó	Kultúrához kötődő		
23 575	2 173	2 449	13 517	87 409	100 379

Cigány népesség változása 1980–2002

*Cigányok száma 2001–2002**Becslések az elmúlt húsz évben*

Az adatok elemzése során ismételten folyamatos növekedésnek vagyunk tanúi. Az 1980-as évek közepéről származó CIKOBÍ-adatokból kiindulva 1992-re 152%-kal, 2002-es kutatásunk idejére 230%-kal (TÖK), illetve 264%-kal (CKÖ) emelkedett a romák becsült lélekszáma. Mindezen eredmények a települési vezetők véleményét kezdik alátámasztani az „elcigányosodásról”.

De vizsgáljunk meg három megyét külön is, különös tekintettel a cigány népesség arányának a változására.

3/1. tábla: *A népesség alakulása megyénként és településtípusonként
Borsod–Abaúj–Zemplén megye*

Teljes népesség (az általunk vizsgált településeken)

	Megyeszékhely	Városok	Községek	Összesen
1980	208 103	55 870	12 560	276 535
1990	196 442	50 910	11 612	258 964
2001	184 125	45 920	12 120	242 780
TÖK-becslése	184 325	50 000	12 455	246 780

Cigány népesség (nemzetiség és becsült népesség)

	Megyeszékhely	Városok	Községek	Összesen
1980	101	43	1	145
CIKOBI	16 171	9 670	3 811	29 652
1990	2 982	2 686	2 931	8 599
1992-es becslés	7 768	10 417	5 661	23 846
2001	4 005	3 186	4 052	11 243
TÖK-becslése	12 000	7 800	5 607	25 407
CKÖ becslése	20 000	2 000*	5 687	27 687

* Hiányos becslés!

A cigány népesség arányának változása (%)

	Megyeszékhely	Városok	Községek	Összesen
1980	0,049	0,077	0,008	0,052
CIKOBI	7,771	17,308	30,342	10,723
1990	1,518	5,276	25,241	3,321
1992-es becslés	3,954	20,462	48,751	9,208
2001	2,175	6,938	33,432	4,631
TÖK-becslése	6,517	16,986	46,262	10,465
CKÖ becslése	10,862	4,355	46,922	11,404

Borsod–Abaúj–Zemplén megyében az általunk vizsgált települések teljes népességének változása csökkenő tendenciát mutat, az elmúlt két évtizedben több mint 30 000-rel lett

kevesebb a teljes népesség száma. Ez a csökkenés jellemző a megyeszékhelyre és a városokra is, a községek tekintetében nem látunk jelentős elmozdulást.

A cigány népesség száma azonban növekszik, bár nem a polgármesterek által jelzett mértékben. A népszámlálási önbevallási adat meredek emelkedést mutat 1980 óta, de a kiegyensúlyozottabbnak tartott becslült értékek kisebb emelkedést mutatnak. Így legfeljebb 1–2 ezer fős elmozdulásról lehet szó.

A cigány népesség arányának változása hasonló mértékű. Az 1990-es és 2001-es népszámlálás és a becslések alapján is megközelítőleg 1–1,5%-os emelkedés tapasztalható, és mint az előbb említettük, ez 1–2 ezer embert jelenthet.

3/2. tábla: *A népesség alakulása megyénként és településtípusonként*

Szabolcs–Szatmár–Bereg megye

Teljes népesség (az általunk vizsgált településeken)

	Megyeszékhely	Városok	Községek	Összesen
1980	108 235	17 415	16 905	142 555
1990	114 152	17 706	15 661	147 519
2001	118 795	17 569	16 425	152 789
TÖK-becslése	120 000	17 828	16 994	154 822

Cigány népesség (nemzetiség és becslült népesség)

	Megyeszékhely	Városok	Községek	Összesen
1980	41	99	13	153
CIKOBI	786	1 572	2 526	4 884
1990	1 208	2 286	2 326	5 820
1992-es becslés	4 205	2 995	4 725	11 925
2001	1 073	2 072	1 982	5 127
TÖK-becslése	8 000	3 700	4 552	16 252
CKÖ becslése	12 000	5 100	4 182	21 282

Szabolcs–Szatmár–Bereg megye általunk vizsgált településein ezzel szemben növekvő össznépességet figyelhetünk meg. Az elmúlt két évtizedben több mint 10 000-rel nőtt a lakosság száma (ne felejtsük el: az egész országban jó ideje csökken a népesség száma!). Az elmozdulás pedig a megyeszékhelyen történt, miközben a többi település lélekszáma kis hullámmal, de nem változott. A változást okozhatja egy megnövekedett születésszám is, de még inkább a más megyéből történő bevándorlás.

A cigány népesség arányának változása (%)

	Megyeszékhely	Városok	Községek	Összesen
1980	0,038	0,568	0,077	0,107
CIKOBÍ	0,726	9,027	14,942	3,426
1990	1,058	12,911	14,852	3,945
1992-es becslés	3,684	16,915	30,170	8,084
2001	0,903	11,793	12,067	3,356
TÖK-becslése	6,734	21,060	27,714	10,637
CKÖ becslése	10,101	29,028	25,461	13,929

A cigány népesség számának alakulása pedig arra világít rá, hogy ezért a népesség növekedésért ilyen mértékben nem a romák felelősek. Bár a megyeszékhelyen a számuk a becslések szerint közel megduplázódott, arányuk azonban a megye vizsgált részén legfeljebb 2%-kal emelkedett. Tehát a nem cigányok számának jóval nagyobb arányban kellett növekednie.

3/3. tábla: *A népesség alakulása megyénként és településtípusonként**Heves megye**Teljes népesség (az általunk vizsgált településeken)*

	Megyeszékhely	Városok	Községek	Összesen
1980	61 273	39 693	4 764	105 730
1990	61 892	39 062	4 294	105 248
2001	58 331	36 087	4 353	98 771
TÖK-becslése	57 289	39 773	4 521	101 583

Cigány népesség (nemzetiség és becsült népesség)

	Megyeszékhely	Városok	Községek	Összesen
1980	25	103	–	128
CIKOBÍ	1 398	1 197	832	3 427
1990	157	647	320	1 124
1992-es becslés	2 409	2 130	1 131	5 670
2001	732	840	484	2 056
TÖK-becslése	8 000	2 750	1 500	12 250
CKÖ becslése	5 500	2 900	1 510	9 910

A cigány népesség arányának változása (%)

	Megyeszékhely	Városok	Községek	Összesen
1980	0,041	0,259	—	0,121
CIKOBÍ	2,282	3,016	17,464	3,241
1990	0,254	1,656	7,452	1,068
1992-es becslés	3,892	5,453	26,339	5,387
2001	1,255	2,328	11,119	2,082
TÖK-becslése	13,715	7,620	34,459	12,402
CKÖ becslése	9,429	8,036	34,689	10,033

Heves megye vizsgált településein az országos tendenciának megfelelő népesség csökkenést tapasztalhatunk. A cigányok számának fokozatos emelkedését láthatjuk a népszámlálás önbevallása és a becsült adatok alapján is. Bár kissé eltúlzottnak érezzük a települési önkormányzatok becslését, de ezt óvatosan kezelve is megállapíthatjuk, hogy az elmúlt évtizedben a cigányok száma megduplázódott a megye adott településein. Mert amíg az 1992-es becslés szerint a romák aránya közel 5,5%-ra volt tehető, addig napjainkban ez a szám 10–12% körül van. Tehát valószínű, hogy ebben a megyében jelentősen növekedett a romák száma az elmúlt két évtizedben.

Végül nézzük meg Szabolcs–Szatmár–Bereg megye általunk vizsgált települései vonatkozásában az iskolás és felnőtt korú lakosság összetételét is.

Óvodás kor alattiak (0–3 év) száma	5 044
<i>Ebből cigány</i>	644
Óvodás korúak (3–6 év) száma összesen	5 745
<i>Ebből cigány</i>	730
Óvodába járók száma	6 004
<i>Ebből cigány</i>	505
Általános iskolás korúak (7–14 év) száma	17 866
<i>Ebből cigány</i>	1542
Ebből iskolába járók száma	13 427
<i>Ebből cigány</i>	1540
Normál (és tagozatos) osztályba járók száma	12 355
<i>Ebből cigány</i>	1 002
Felzárkóztató (korrekciós) osztályba járók száma (ha van)	45
<i>Ebből cigány</i>	45

Kisegítő osztályba járók száma (ha van)	420
<i>Ebből cigány</i>	242
Gyógypedagógiai iskolába járók száma (ha van)	26
<i>Ebből cigány</i>	18
Középiskolába járók száma	10 533
<i>Ebből cigány</i>	133
Szaktanácsképzőbe járók száma	3120
<i>Ebből cigány</i>	87
Felsőoktatásba járók száma	602
<i>Ebből cigány</i>	1

A felnőtt korú népesség demográfiai jellemzői (18 éves kortól)

Férfiak száma	50 047
<i>Ebből cigány</i>	2631
Nők száma	56 585
<i>Ebből cigány</i>	2926

Ha az előbbi adatok alapján, megközelítőleg 10–11%-osnak tartjuk a cigányok becsült arányát a megyében, akkor jól látható (bár a nagyobb települések becslései jelentős mértékben torzítják az arányokat, mivel az itteni polgármesterek és jegyzők sokkal kevesebb ismerettel rendelkeznek településük roma lakosságáról), hogy az életkor növekedésével fokozatosan csökken a romák aránya: míg a három év alattiaknál közel 13%, az iskolás korúaknál 8,6%, a felnőtt népességnél már csak alig több mint 5%-os arányról beszélhetünk.

A cigány népesség számának és arányának alakulása a kutatásba bevont vidéki településeken

Település	Népszámlálás 1990			Népszámlálás 2001			CIKOBI		1992. évi becslés		CKÖ kutatás	
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.
Arló	3 924	1 343	34,23	4 123	1 218	29,54	1 350	31,2	1 909	49,5	1 800	43,66
Baktakék	740	118	15,95	740	181	24,46	99	12,0	589	30,7	190	25,68
Miskolc	196 442	2 982	1,52	184 125	4 005	2,18	16 171	8,0	7 768	4,1	20 000	10,86
Ózd	43 592	2 404	5,52	38 405	2 540	6,61	8 585	17,3	8 734	20,7	hiány	hiány
Putnok	7 318	282	3,85	7 515	646	8,60	1 085	15,0	1 683	16,8	2 000	26,61
Rakaca	719	340	47,29	890	530	59,55	703	64,0	897	75,4	1 100	123,60
Szendrőlád	1 386	343	24,75	1 700	1 076	63,29	621	41,0	640	46,5	1 000	58,82
Taktaszada	2 112	362	17,14	2 046	378	18,48	447	20,2	672	31,1	750	36,66
Tiszacsermely	665	28	4,21	608	132	21,71	143	20,0	275	43,7	247	40,63
Sály	2 066	397	19,22	2 013	537	26,68	448	19,3	679	34,3	600	29,81
Baktalórántháza	3 857	541	14,03	4 136	280	6,77	786	10,4	967	25,7	900	21,76
Csaholc	502	115	22,91	522	134	25,67	133	23,6	371	22,6	209	40,04
Dombrád	4 078	320	7,85	4 155	336	8,09	786	–	845	21,5	400	9,63
Kántorjánosi	2 096	489	23,33	2 230	205	9,19	–	–	749	39,3	840	37,67
Gacsály	826	32	3,87	832	60	7,21	134	14,7	179	21,6	165	19,83
Nyírbátor	13 849	1 745	12,60	13 433	1 792	13,34	786	10,4	2 025	15,1	4 200	31,27
Nyírmada	4 363	650	14,90	4 615	390	8,45	786	17,1	1 281	30,1	1 170	25,35
Nyíregyháza	114 152	1 208	1,06	118 795	1 073	0,90	786	1,0	4 205	3,6	12 000	10,10
Turistvándi	691	54	7,82	772	34	5,59	–	–	128	18,9	198	25,65

Település	Népszámlálás 1990			Népszámlálás 2001			CIKOBI		1992. évi becslés		CKÖ kutatás	
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.
Tuzsér	3 105	666	21,45	3 299	823	24,95	786	15,4	1 172	38,7	1 200	36,37
Dormánd	1 002	15	1,50	1 004	41	4,08	160	15,0	378	4,3	220	21,91
Eger	61 892	557	0,90	58 331	732	1,26	1 398	2,2	2 409	3,8	5 500	9,43
Tárnabod	630	189	30,00	692	235	33,96	183	22,7	266	41,9	490	70,81
Gyöngyös	36 451	473	1,30	33 548	677	2,02	905	2,2	1 329	3,7	2 100	6,26
Pétervására	2 611	174	6,66	2 539	163	6,42	292	10,3	801	18,0	800	31,51
Tiszanána	2 662	116	4,36	2 657	208	7,83	489	16,0	487	19,4	800	30,11

Megjegyzés:

1. Össznépesség 1990
2. Cigány nemzetiségűek száma
3. Cigány nemzetiségűek aránya (%)
4. Össznépesség 2001
5. Cigány nemzetiségűek száma
6. Cigány nemzetiségűek aránya (%)
7. Cigány népesség száma
8. Cigány népesség aránya (%)
9. Cigány népesség száma
10. Cigány népesség aránya (%)
11. Cigányok száma
12. Cigányok aránya (%) a 2001-es össznépességhez viszonyítva

Összegezve az eddigi megállapításokat láthatjuk, hogy az általunk vizsgált településeken a csökkenő összlakosságon belül egy növekvő cigány arányt tapasztalhatunk. A nagyfokú félelem egyrészt abból adódhat, hogy a fiatalabb korosztályban tényleges arányuknál nagyobb számban találhatóak roma emberek, ami később „kiegyenlítődik”, felnőtt korra már az átlag alá csökken. Az „elcigányosodás” azonban realitás is. Ha megvizsgáljuk utolsó táblázatunkat, részletes elemzés nélkül is jól látható, hogy egyes településeken a cigányok aránya látványosan emelkedett az elmúlt évtizedekben. A mérsékelt emelkedés a megyei statisztikai átlagra vonatkozik.

Mindezek után további vizsgálódásaink arra keresik majd a választ, hogy a valóban növekvő cigánynépességű – és gyakran már többségű – településeken milyen kihívásoknak tud megfelelni egy cigány kisebbségi önkormányzat, és ezeket az elvárásokat hogyan tudja összeegyeztetni a hatályos jogrendszerrel, a település adottságaival, a cigány önkormányzati képviselők felkészültségével és más tényezőkkel.

A cigány kisebbségi önkormányzatok tagjainak jellemzése

A CKÖ működése szempontjából alapvető fontosságúnak tartjuk, hogy a megválasztott képviselők milyen mértékben akarják és tudják ellátni vállalt feladataikat. Ezt pedig alapvetően meghatározzák személyes körülményeik: az, hogy mennyi időt érnek rá foglalkozni tisztségükből adódó kötelezettségeikkel, életkörülményeik lehetővé teszik-e az intenzív munkát, vagy inkább a megélhetés biztosítására kell koncentrálniuk. Nem utolsósorban pedig, hogy tudásuk színvonala, iskolai végzettségük alapján elég felkészültnek tűnnek-e a kihívásokra. Kutatásunkban különös figyelmet fordítottunk ezekre a körülményekre, és 29 településen – egy fővárosi kerület kivételével – kaptunk értékelhető adatokat.

Vizsgálatunkban 125 képviselő adatai szerepelnek. Ezek között 9 olyan település van, ahol 3 főből, 18 településen pedig 5 tagból áll a CKÖ. Két település – Gyöngyös és Pétervárasa – esetében négy-négy tag volt az adatfelvétel idején, az egyik településen haláleset, a másik településen pedig lemondás miatt fogyatkozott meg az egyébként 5 fős testület. A mintavétel ismertetett szempontjai alapján minden megyében egyenletesen oszlanak meg a 3 tagú testületek: vizsgálatunkban három-három település megyénként.

Érdekesnek tűnik, hogy az összes képviselőnek csak az ötöde nő. 4 női elnök és 21 női tag van. A megyénkénti arányok hasonlóan mutatkoznak. A mintában Borsod megyében nincs ugyan női elnök, de a tagok száma hasonló arányt mutat a többi megyéhez képest is. Szintén érdekesnek tűnik – bár az elemzésnek ezen a szintjén még nem tudjuk megválaszolni: véletlen vagy valami más oka van –, hogy a keleti országrészről a főváros felé haladva növekszik a női tagok aránya. Reményeink szerint az interjúk elemzésekor már több tudással rendelkezünk a nő–férfi-arány CKÖ-beli megoszlásáról, már ha egyáltalán van ilyen.

Megye		Képviselők száma
Borsod–Abaúj–Zemplén	Arló	5
	Baktakék	3
	Miskolc	5
	Putnok	5
	Rakaca	3
	Szendrőlád	5
	Sály	5
	Tiszacsermely	3
	Taktaszada	5
	Ózd	5
Összesen		44
Szabolcs–Szatmár–Bereg	Csaholc	3
	Dombrád	5
	Kántorjánosi	5
	Nyírbátor	5
	Nyíregyháza	5
	Nyírmada	5
	Tuzsér	5
	Túristvándi	3
	Baktalórántháza	5
	Gacsály	3
Összesen		44
Heves	Dormánd	3
	Eger	5
	Gyöngyös	4
	Pétervására	4
	Tárnabod	3
	Tiszanána	3
Összesen		22
Budapest	Budapest, XXI.	5
	Budapest, VII.	5
	Budapest, VIII.	5
Összesen		15
Mindösszesen		125

A képviselők nemenkénti megoszlása, megyei bontásban

Megye			Nem		Összesen
			Férfi	Nő	
BAZ	CKÖ	Elnökök száma	10		10
		% a megyei CKÖ-n belül	100,0		100,0
		% a megyei képviselőkön belül	22,7		22,7
		Tagok száma	27	7	34
		% a megyei CKÖ-n belül	79,4	20,6	100,0
		% a megyei képviselőkön belül	61,4	15,9	77,3
	Összesen	képviselők száma	37	7	44
		% a megyei CKÖ-n belül	84,1	15,9	100,0
		% összesen	84,1	15,9	100,0
Szabolcs	CKÖ	Elnökök száma	8	2	10
		% a megyei CKÖ-n belül	80,0	20,0	100,0
		% a megyei képviselőkön belül	18,2	4,5	22,7
		Tagok száma	30	4	34
		% a megyei CKÖ-n belül	88,2	11,8	100,0
		% a megyei képviselőkön belül	68,2	9,1	77,3
	Összesen	képviselők száma	38	6	44
		% a megyei CKÖ-n belül	86,4	13,6	100,0
		% összesen	86,4	13,6	100,0
Heves	CKÖ	Elnökök száma	5	1	6
		% a megyei CKÖ-n belül	83,3	16,7	100,0
		% a megyei képviselőkön belül	22,7	4,5	27,3
		Tagok száma	9	7	16
		% a megyei CKÖ-n belül	56,3	43,8	100,0
		% a megyei képviselőkön belül	40,9	61,8	72,7
	Összesen	képviselők száma	14	8	22
		% a megyei CKÖ-n belül	63,6	36,4	100,0
		% összesen	63,6	36,4	100,0
Budapest	CKÖ	Elnökök száma	2	1	3
		% a megyei CKÖ-n belül	66,7	33,3	100,0
		% a megyei képviselőkön belül	13,3	6,7	20,0
		Tagok száma	9	3	12
		% a megyei CKÖ-n belül	75,0	25,0	100,0
		% a megyei képviselőkön belül	60,0	20,0	80,0
	Összesen	száma	11	4	15
		% a megyei CKÖ-n belül	73,3	26,7	100,0
		% összesen	73,3	26,7	100,0

Életkor tekintetében a megválasztott képviselők többsége 30 és 50 év közötti. Figyelemre méltó azonban, hogy több mint 11% már 30 év alatti, tehát egy új, a rendszerváltozás ideje körül felnőttkorba lépő generáció megjelenése látható a helyi szintű politizálásban. Mindezek mellett fontos megemlíteni, hogy a mintába került CKÖ-képviselők átlagéletkora 42 év. Megítélésünk szerint ez annak is tulajdonítható, hogy generációváltás zajlik a helyi szintű cigánypolitikában. Hiszen egyre kevesebben vannak az idős képviselők. A romák között megszokott, életkorból fakadó tekintély most már inkább csak a CKÖ-elnökök között érvényesül, ott jelenthet még fontos szempontot. A fiatalok azonban már ott vannak a sarkukban, várnak a „hatalomátvételre”.

Életkor kategóriák

	Esetszám	Százalék
30 alatt	14	11,2
31–40 között	40	32,0
41–50 között	41	32,8
51–60 között	21	16,8
61 év felett	5	4,0
Összesen	121	96,8
Adathiány	4	3,2
Mindösszesen	125	100,0

A CKÖ-képviselők tekintetében talán az egyik legfontosabbnak tartott mutató az iskolai végzettség. Ez megmutatja, hogy a jó szándék mellett milyen „eszközökkel”, tudással tudják a romák érdekeit érvényesíteni a képviselők a gyakran jogi végzettséggel rendelkező jegyzővel szemben is. A helyi, települési vezetők közhelynek számító – de a kutatás során is gyakran hangoztatott – véleménye: a romák azért alkalmatlanok a fejlődésre, mert tanulatlanok, nem is ismerik a tudás értékét. Megítélésük szerint ez jellemző a cigányok vezetőire is, „nagy tolerancia” szükséges a közös munkához.

A külső szemlélő is biztos abban, hogy a modernizálódó közigazgatásban csak megfelelő és sokrétű ismeretekkel felvértezett „ügyintézők” képesek a hatékony érdekérvényesítésre. És ma már egy gimnáziumi érettségi nyújtotta tudásnál jóval többre, olyan korszerű ismeretekre van szükség, amelyet a felsőoktatásban eltöltött idő alatt, de gyakran még ezeken a tanulmányokon is túlmutató továbbképzéseken lehetséges csak megszerezni.

Mindezeknek a fényében valóban elkésérítően alacsony szintet jelentenek a mintába került CKÖ-tagok. Több, mint 50%-uk legfeljebb általános iskolai végzettséggel rendelkezik, több, mint tizedük még ennyivel sem. A felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya alig több, mint 6%. A CKÖ-elnökök között nincs egyetlen diplomás ember sem.

Iskolai végzettség megoszlása, megyei bontásban

Megye				CKÖ		Összesen
				Elnök	Tag	
BAZ	Iskolai végzettség	Kevesebb, mint 8 általános	Szám %	1 2,3	2 4,5	3 6,8
		Befejezett 8 osztály	Szám %	4 9,1	17 38,6	21 47,7
		Szaktanulmánytervező	Szám %	2 4,5	9 20,5	11 25,0
		Érettségi	Szám %	3 6,8	4 9,1	7 15,9
		Felsőfokú	Szám %	—	2 4,5	2 4,5
	Összesen	Szám %	10 22,7	34 77,3	44 100,0	
Szabolcs	Iskolai végzettség	Kevesebb, mint 8 általános	Szám %	—	7 16,3	7 16,3
		Befejezett 8 osztály	Szám %	4 9,3	16 37,2	20 46,5
		Szaktanulmánytervező	Szám %	4 9,3	5 11,6	9 20,9
		Érettségi	Szám %	2 4,7	3 7,0	5 11,6
		Felsőfokú	Szám %	—	2 4,7	2 4,7
	Összesen	Szám %	10 23,3	33 76,7	43 100,0	
Heves	Iskolai végzettség	Kevesebb, mint 8 általános	Szám %	—	3 13,6	3 13,6
		Befejezett 8 osztály	Szám %	2 9,1	5 22,7	7 31,8
		Szaktanulmánytervező	Szám %	2 9,1	6 27,3	8 36,4
		Érettségi	Szám %	2 9,1	1 4,5	3 13,6
		Felsőfokú	Szám %	—	1 4,5	1 4,5
	Összesen	Szám %	6 27,3	16 72,7	22 100,0	
Budapest	Iskolai végzettség	Befejezett 8 osztály	Szám %	—	1 7,1	1 7,1
		Szaktanulmánytervező	Szám %	1 7,1	3 21,4	4 28,6
		Érettségi	Szám %	2 14,3	4 28,6	6 42,9
		Felsőfokú	Szám %	—	3 21,4	3 21,4
	Összesen	Szám %	3 21,4	11 78,6	14 100,0	

A legtöbb, még általános iskolai végzettséggel sem rendelkező önkormányzati tagot Heves megyében találtuk, Borsodban azonban még ilyen elnök is van. A végzettség szempontjából kétségkívül legrosszabb helyzetet Szabolcsban tapasztaltuk, itt legfeljebb 8 általánossal rendelkezik a képviselők 63,1%-a. Szintén az átlag felett van Borsod 54,5%-kal. Ezzel szemben a fővárosban a legalacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkezők száma 35,7%. Az érettségizettek aránya a vidéki megyékben 13–15% körül mozog, ehhez képest kiemelkedően magas Budapesten, itt több, mint 42%. Hasonlóan kiugróan magas a diplomások száma is a fővárosban: a vidéki, átlagosan 4,5%-kal szemben itt több, mint 20%.

Érdeemes megnézni az iskolai végzettség megoszlását az életkor és a megyei adatok tekintetében is. Jól látható, hogy Szabolcsban és Hevesben a leginkább aggasztó a helyzet. Itt a legfiatalabb korosztály tekintetében igen magas az általános iskolát sem befejezők aránya, míg Borsodban és a fővárosban nincs ilyen eset. Borsod megye kivételével a többi megye esetében érettségivel csak a 40 év fölöttiek rendelkeznek. Hasonlóan rossz a statisztika a diplomásokat illetően is: jellemző módon ugyanis nem a fiatalabb generáció rendelkezik diplomával. Természeteszerű tehát, hogy az egyébként sem sok fiatal képviselő nem a legfelkészültebbek közül kerül ki; „hatalomátvitél” esetén egy alacsonyabban képzett vezető réteg látszik kinőni. Ez sok mindent jelenthet. Egyrészt várhatóan kevésbé színvonalas működést a következő években, persze abban az esetben, ha ők maradnak a helyi cigány politizálás reprezentánsai a jövőben is. Másrészt jelentheti azt is, hogy a fiatal cigány értelmiségi réteg egyre kevésbé vesz részt helyi szinten a kisebbségi politizálásban. Ennek okait pedig kereshetjük egy asszimilációs folyamatban is, amikor a diplomával rendelkezőknek a társadalmi körülmények miatt már nem szerencsés magukat cigánynak tartaniuk. Másrészt az is lehetséges, hogy ők a politikai ambícióikat nem helyi szinten, hanem a központi közigazgatásban vagy politikai életben kívánják megvalósítani.

Ezzel függ össze a továbbképzés kérdése is. Hiszen ha valakinek hiányosak az ismeretei, különböző, rövidebb ideig tartó „képzéseken” próbálja kiegészíteni meglévő tudását. Ebből a szempontból a képviselők aktívnak mondhatók. 42-en legalább egy alkalommal, míg 12-en négyszer is megpróbálták továbbfejleszteni tudásukat.

Hány tanfolyamon vett részt

Elvégzett tanfolyamok száma	Részvevők száma	Százalék
1	42	33,6
2	5	4,0
3	5	4,0
4	12	9,6
Összesen	64	51,2
Adathiány	61	48,8
Mindösszesen	125	100,0

Érdekes az is, milyen területeken érezték az érintettek úgy, hogy szükségük van további ismeretekre. Jól látható, hogy leginkább jogi, igazgatási, valamint kulturális és oktatási területeken igyekeztek magukat továbbképezni. Nagy igény mutatkozott azonban a pénzügyi, valamint a pályázatok elkészítésével kapcsolatos ismeretekre is.

Tematika	Részvevők száma	Részvevők aránya %
Pénzügy, pályázat	13	20,3
Jogi, önkormányzati	35	54,7
Kulturális, oktatási	34	53,1
Konfliktuskezelés	20	31,3
Egyéb	13	20,3

Persze alapvetően meghatározta a tanfolyamokon való részvételt az is, hogy kinek mire volt lehetősége. Így a képviselők akkor jutottak el valamilyen ismeretbővítésre, ha valaki megszervezte és felajánlotta számukra a részvételt. Tehát alapvető összefüggést látunk a „kínálat” és a „kereslet”, valamint az önképzés hiánya között. A leginkább aktív szervezőnek a civil szervezetek tűntek, de a megyei önkormányzat és a közigazgatási hivatal is igyekezett segítséget nyújtani a CKÖ képviselői számára munkájuk elvégzéséhez.

Szervező	Részvevők száma	Részvevők aránya %
Magyei önkormányzat	16	26,2
Közigazgatási hivatal	16	26,2
OCÖ	10	16,4
Népfőiskola	1	1,6
Helyi önkormányzat	12	19,7
Civil szervezet	25	41
Egyéb	14	24,6

Az iskolai végzettséggel szoros összefüggésben van a munkaviszony és a foglalkozás kérdése is. A mintánkba került képviselők 22%-a az adatfelvétel idején munkanélküli volt. Foglalkozás tekintetében pedig – és itt az iskolai végzettséggel volt szoros összefüggés – alapvetően a fizikai (60%) volt a meghatározó.

Érdekesen alakult a munkanélküliség kérdése is. A teljes mintában 22% a teljes munkanélküliség, de a megyei megoszlás szerint Szabolcs megyében elsősorban ez a fiatalokra vonatkozik, de igen magas az egyéb inaktívok száma is. Borsod megyében hasonló számokat kaptunk. Itt azonban a közhasznú munkások száma volt igen magas, ami szintén nem a tartós foglalkoztatás jele.

Munkaviszony szerinti megoszlás életkor szerinti bontásban, megyénként

Életkor kategóriák				Megye				Össze- sen
				BAZ	Szabolcs	Heves	Bp.	
30 alatt	Munkaviszony	Van munkaviszonya	Szám %	1 7,1	2 14,3	1 7,1	1 7,1	5 35,7
		Munkanélküli	Szám %		2 14,3			2 14,3
		Nyugdíjas	Szám %		2 14,3			2 14,3
		Közhasznú munkás	Szám %	2 14,3	1 7,1			3 21,4
		GYES-en, GYED-en van	Szám %	1 7,1		1 7,1		2 14,3
		Összesen	Szám %	4 28,6	7 50,0	2 14,3	1 7,1	14 100,0
31–40 között	Munkaviszony	Van munkaviszonya	Szám %	3 7,5	1 2,5	2 5,0	2 5,0	8 20,0
		Munkanélküli	Szám %	8 20,0	9 22,5			17 42,5
		Nyugdíjas	Szám %	1 2,5	1 2,5	3 7,5		5 12,5
		Közhasznú munkás	Szám %	1 2,5		1 2,5		2 5,0
		Jövedelempótló támogatásban részesül	Szám %	1 2,5				1 2,5
		Vállalkozó	Szám %	1 2,5	4 10,0	1 2,5		6 15,0
		GYES-en, GYED-en van	Szám %		1 2,5			1 2,5
		Összesen	Szám %	15 37,5	16 40,0	7 17,5	2 5,0	40 100,0
41–50 között	Munkaviszony	Van munkaviszonya	Szám %	6 14,6	3 7,3	3 7,3	3 7,3	15 36,6
		Munkanélküli	Szám %	6 14,6	1 2,4			7 17,1
		Nyugdíjas	Szám %	2 4,9	6 14,6	1 2,4	1 2,4	10 24,4
		Közhasznú munkás	Szám %	1 2,4	1 2,4			2 4,9
		Vállalkozó	Szám %	1 2,4	2 4,9	2 4,9		5 12,2
		Egyéb	Szám %	1 2,4		1 2,4		2 4,9
		Összesen	Szám %	17 41,5	13 31,7	7 17,1	4 9,8	41 100,0

Életkor kategóriák				Megye				Össze- sen
				BAZ	Szabolcs	Heves	Bp.	
51–60 között	Munkaviszony	Van munkaviszonya	Szám %	2 10,5	1 5,3	1 5,3	1 5,3	5 26,3
		Munkanélküli	Szám %	1 5,3				1 5,3
		Nyugdíjas	Szám %	4 21,1	4 21,1	2 10,5		10 52,6
		Szabadfoglalkozású	Szám %		1 5,3		1 5,3	2 10,5
		Egyéb	Szám %			1 5,3		1 5,3
Összesen			Szám %	7 36,8	6 31,6	4 21,1	2 10,5	19 100,0
61 év felett	Munkaviszony	Nyugdíjas	Szám %	1 20,0	2 40,0	2 40,0		5 100,0
		Összesen	Szám %	1 20,0	2 40,0	2 40,0		5 100,0

Életkor–foglalkozás tekintetében is jelentős elemzésekre nyílik lehetőségünk a későbbiekben. Ha csak röviden tekintjük át az adatokat, akkor is jól látható, hogy az előbb említett, a fiatalokra jellemző alacsony iskolai végzettség szorosan összefügg a foglalkozással: sajnálatosan magas a fizikai munkakörben dolgozók száma, miközben a szellemi terület tekintetében csak a 61 év felettieket sikerült megelőzniük.

Életkor és foglalkozás megoszlása

			Foglalkozás			Összesen
			Fizikai	Adminisztratív	Szellemi	
Életkor Kategóriák	30 alatt	Szám %	7 10,0	1 1,4	2 2,9	10 14,3
	31–40 között	Szám %	17 24,3		6 8,6	23 32,9
	41–50 között	Szám %	13 18,6	3 4,3	9 12,9	25 35,7
	51–60 között	Szám %	3 4,3	1 1,4	4 5,7	8 11,4
	61 év felett	Szám %	3 4,3		1 1,4	4 5,7
Összesen		Szám %	43 61,4	5 7,1	22 31,4	70 100,0

Részvétel a CKÖ életében

	Képviselők száma	Százalék
Napi gyakorisággal	52	41,6
Alkalmanként	51	40,8
Csak a kötelező testületi üléseken	12	9,6
Egyáltalán nem vesz részt	3	2,4
Összesen	118	94,4
Adathiány	7	5,6
Mindösszesen	125	100,0

Talán a magas munkanélküliség is hozzájárulhat ahhoz, hogy a képviselők (elmondásuk szerint) igen aktívan vesznek részt a kisebbségi önkormányzat munkájában, működtetésében. Kevesen vannak, akik egyáltalán nem működnek közre megválasztásuk után (2,5%), és megközelítően ugyanannyian vesznek részt az üléseken alkalmanként, mint napi gyakorisággal. A jelenlegi adatok elemzése alapján igen aktívan működő CKÖ-kről van szó, bár várakozásaink szerint a mélyinterjúk és a települési önkormányzatoktól beszerzett vélemények – valószínűleg – tovább fogják árnyalni a képet.

Az itt feltételezett aktivitás mellett – és figyelembe véve azt a szempontot is, hogy ismereteink szerint igen sok képviselőnek nincs a kutatás adatai alapján legális jövedelme, mert munkanélküli, vagy csak igen alacsony a bevétele, mert valamilyen más ellátási formában részesedik –, valóban csak jelképesnek mondható a megállapított tiszteletdíjak összege. A képviselők közel 27%-a ingyen látja el a feladatát, és a tagok több, mint 70%-a legfeljebb tízezer forintot kap havonta. Hozzá kell tennünk, hogy a költségtérítések aránya hasonló értékeket mutat. Persze nem is nagyon lehet másképpen, hiszen igen kevés pénzből gazdálkodnak a testületek. Ennek összefüggéseire a későbbiekben még visszatérünk.

Tiszteletdíj havi összege

	Képviselők száma	Százalék
0 Ft	33	26,4
1–10 000 Ft	56	44,8
10 001–30 000 Ft	27	21,6
30 001–50 000 Ft	9	7,2
Összesen	125	100,0

A CKÖ-k elhelyezése, infrastruktúrája

Kutatásunk során fontosnak tartottuk részletesen feltárni, hogy milyen munkakörülmények között dolgoznak a CKÖ-k. Megítélésünk szerint az új évezredben a szakértelem mellett alapvető fontosságú a megfelelő infrastruktúra a sikeres és eredményes munkavégzéshez. Az alábbiakban a legfontosabb adatok közül mutatunk be néhányat.

A kisebbségi törvény meghatározza azt, hogy minden megválasztott kisebbségi önkormányzatot a működéshez szükséges helyiséggel kell ellátni. Ennek a jogszabályi előírásnak azonban – tapasztalataink szerint – gyakran nem sok köze van a valóban megfelelő, minőségi elhelyezéshez. Kezdődik ez azzal, hogy a települési önkormányzat „ideiglenesnek” tekinti az átadott irodát, hiszen a CKÖ megszűnése esetén az „visszaszállna” a települési önkormányzatra. Másrészt, különösen kis településeken, gyakran az önkormányzatnak is kevés a megfelelő, irodának alkalmas hely. Mindezek miatt gyakran csak valóban a „törvény betűjének a betartása” történik meg, igyekeznek a számukra legkevésbé megterhelő módon megoldani a kötelezettséget. Ez legtöbb esetben egyetlen helyiségből álló irodát jelent, ami gyakran az önkormányzat épületében található. Ennek megvan az az előnye, hogy ilyenkor általában nem kérnek külön térítést a fűtésért, világításért, gyakran még a telefonköltségek egy meghatározott összegét is átvállalják, sőt, használhatják a fénymásolót is a CKÖ tagjai. Többek megítélése szerint ilyenkor közvetlenebb a kapcsolattartás a települési vezetők és a roma képviselők között, zökkenőmentesebbé tehető az ügyintézés, az érdekvégyesítés. Jelen kutatásunkban azonban csak egyetlen példát találtunk az önkormányzat épületében történő elhelyezésre. Többen megjegyezték, hogy az előző ciklusokban ez nem feltétlenül volt mindig így, de különböző problémák miatt jobbnak érezték, ha távolabb tudják maguktól a cigány képviselőket, és az időnként őket tömegesen felkereső roma embereket.

Iroda területe

	CKÖ-k száma	Százalék
30 m ² -ig	9	30
31–64 m ²	9	30
65–120 m ²	6	20
121–500 m ²	2	6,7
Összesen	26	86
Adathiány	4	13
Mindösszesen	30	100

Ebből kiindulva gyakran törekednek „biztos távolságban” tudni a CKÖ-t, de mivel különösen a kis településeken nincs az önkormányzatnak külön irodaháza, gyakran más funkciót betöltő intézményekbe helyezik el szívességi használóként a kisebbségi testületeket. Így találkoztunk TSZ-irodába száműzött CKÖ-vel, de üléseit a kultúrházban tartó testülettel is, bár ők határozottan magukénak érezték az egész épületet, innen az első ránézésre nagyon jelentősnek tűnő irodaméretek is. Volt olyan meglepő tapasztalatunk is, hogy az egyik megyeszékhelyen a többségében cigányok által lakott településrészen biztosítottak helyiséget a kisebbségi önkormányzat számára – gondolván, ott tudnak a legközvetlenebbül érintkezni közösségükkel –, de mi ezt az épületet bedeszkázva találtuk, és a környéken lakók csak megerősítettek abban a vélekedésünkben, hogy az irodát már évek óta nem használják.

Érdemes megjegyezni azt is, hogy bérlőt és tulajdonost is csak egy-egy esetben találtunk a CKÖ között, a többieket szívességi használóként helyezték el. Ennek hátrányait azonban már többen szóvá tették, hiszen az elmúlt években – visszatekintve az előző ciklusra is – a települési önkormányzat nem egy esetben más irodát jelölt ki a kisebbségi testület számára, mivel más célra akarta felhasználni az éppen foglalt helyiséget. A megkérdezések során nem egy esetben indulatos, a politikai pártok befolyására utaló kijelentésekkel is találkoztunk, amikor a „kilakoltatás” okait firtattuk.

Az elemzésekből láthatjuk azt is, hogy a különböző megyékben megközelítőleg egyforma nagyságú irodát gondoltak megfelelőnek a CKÖ-k számára, talán Borsod megyében voltak tapasztalhatóak a nagyobb alapterületű irodák, de ez erősen függött a helyi körülményektől. A fővárosban tipikus megoldásnak tűnt a többfunkciós, közösségi vagy kultúrházként is működő épület, amelynek csak kis részét jelentette az iroda, bár a testület, mint már említettük, az egészet magáénak érezte.

Az iroda elhelyezkedése megyei bontásban

Elhelyezkedés – a CKÖ elhelyezkedése jelenleg				Elhelyezkedés – milyen minőségben használja			Össze- sen
				Tulajdonos	Bérlő	Szíveségi használó	
Polgármesteri hivatalban	Település megyéje	Heves	Szám %			1 100,0	1 100,0
	Összesen		Szám %			1 100,0	1 100,0
Önálló épületben	Település megyéje	BAZ	Szám %		2 10,0	6 30,0	8 40,0
		Szabolcs	Szám %	1 5,0		7 35,0	8 40,0
		Heves	Szám %			2 10,0	2 10,0
		Budapest	Szám %			2 10,0	2 10,0
	Összesen		Szám %	1 5,0	2 10,0	17 85,0	20 100,0
Egyéb helyen	Település megyéje	Heves	Szám %			3 75,0	3 75,0
		Budapest	Szám %			1 25,0	1 25,0
	Összesen		Szám %			4 100,0	4 100,0

Az iroda nagysága megyi bontásban

			Iroda területi kategóriák				Összesen
			30m ² -ig	31–64m ²	65–120m ²	121–500m ²	
Település	BAZ	Szám	2	3	5		10
		%	7,7	11,5	19,2		38,5
	Szabolcs	Szám	4	3	1		8
		%	15,4	11,5	3,8		30,8
Heves	Szám	3	2			5	
	%	11,5	7,7			19,2	
Budapest	Szám		1		2	3	
	%		3,8		7,7	11,5	
Összesen		Szám	9	9	6	2	26
		%	34,6	34,6	23,1	7,7	100,0

Az irodabútorokkal való felszereltséget általában – de nem minden esetben – szintén az önkormányzat biztosítja, bár ez legtöbbször az „egy asztal meg néhány szék” kategóriájában kimerül. Sokkal fontosabb azonban az, hogy milyen, a modern ügyintézéshez szükséges technikai eszközökkel van felszerelve az iroda. Hiszen ezt már csak a legkritikább esetben biztosítja a települési önkormányzat, így ezeket saját forrásukból kellene biztosítaniuk a CKÖ-knek. A később bemutatásra kerülő finanszírozási helyzet mellett azonban nem meglepő, hogy az ilyen eszközökkel történő ellátottság terén lesújtó állapotokat találtunk. A vizsgált CKÖ-k közül csak hat rendelkezett fénymásolóval, alapvetően pályázati pénzből megvásárolva ezt, de Szabolcs megyében senkinek sem volt sajátja, még a megyeszékhelyen sem. Még inkább megdöbbentő, hogy 15 CKÖ egyáltalán nem rendelkezett számítógéppel, bár úgy tűnt, hogyha lenne, akkor sem tudnának alkalmazott hiányában sokat kezdeni a masinával. Ebből az adatból szinte egyenesen következik, hogy 22 helyen nem volt Internet elérés sem, pedig egy ilyen testületnek a gyors kapcsolattartás és az információk megszerzése szinte elengedhetetlen napjainkban: hiszen a pályázatok és az azokhoz szükséges nyomtatványok, valamint a különböző információk megszerzése már csak ezen a médiumon keresztül képzelhető el. Erre folyamatosan törekednek a cigány civil szervezetek és kisebbségi önkormányzatok támogatására létrejövő közalapítványok és egyéb szervezetek is. Ennek fényében már jól érthető, hogy miért pályáznak viszonylag keveset a CKÖ-k, hiszen nem is tudnak a lehetőségekről, illetve azt várják, hogy közvetlenül „szóljanak nekik” ezekről az alkalmakról, maguk ugyanis képtelenek megszerezni az információkat. Elgondolkodtató ez a helyzet napjainkban, amikor egyre többet beszélünk az információ gyors elérésének lehetőségéről. Mert bár számítógépet egy szerencsés pályázat esetén talán tudnak vásárolni vagy elnyerni, de ehhez szükség van olyan személyre, aki ért is hozzá – és itt visszautalnánk a képviselők iskolázottsági adataira. Ám még ez sem elegendő, hiszen az internet-eléréshez telefonvonal is szükséges, ami igen drága, ha egyáltalán van.

Fénymásológépek száma, megyei bontásban

			Iroda – fénymásológépek száma		Összesen
			0	1	
Település megyéje	BAZ	Szám	7	2	9
		%	26,9	7,7	34,6
	Szabolcs	Szám	8		8
		%	30,8		30,8
Heves	Szám	4	2	6	
	%	15,4	7,7	23,1	
Budapest	Szám	1	2	3	
	%	3,8	7,7	11,5	
Mindösszesen	Szám	20	6	26	
	%	76,9	23,1	100,0	

Telefonvonalak száma, megyei bontásban

			Iroda – telefonvonalak száma			Összesen
			0	1	2	
Település megyéje	BAZ	Szám	4	4	1	9
		%	15,4	15,4	3,8	34,6
	Szabolcs	Szám	3	5		8
		%	11,5	19,2		30,8
Heves	Szám	3	3		6	
	%	11,5	11,5		23,1	
Budapest	Szám		3		3	
	%		11,5		11,5	
Mindösszesen		Szám	10	15	1	26
		%	38,5	57,7	3,8	100,0

Számítógépek száma, megyei bontásban

			Iroda – számítógépek száma			Összesen
			0	1	2	
Település megyéje	BAZ	Szám	7	2		9
		%	26,9	7,7		34,6
	Szabolcs	Szám	4	4		8
		%	15,4	15,4		30,8
Heves	Szám	3	2	1	6	
	%	11,5	7,7	3,8	23,1	
Budapest	Szám	1	2		3	
	%	3,8	7,7		11,5	
Mindösszesen		Szám	15	10	1	26
		%	57,7	38,5	3,8	100,0

Internetes hozzáférés, megyei bontásban

			Iroda – internetes hozzáférés		Összesen
			0	1	
Település megyéje	BAZ	Szám %	8 30,8	1 3,8	9 34,6
	Szabolcs	Szám %	7 26,9	1 3,8	8 30,8
	Heves	Szám %	5 19,2	1 3,8	6 23,1
	Budapest	Szám %	2 7,7	1 3,8	3 11,5
Mindösszesen		Szám %	22 84,6	4 15,4	26 100,0

Mindezen adatok fényében meglepőnek mondható, hogy a megkérdezettek 27,6%-a még a kulturált ügyintézésre is alkalmasnak tartja ezeket a feltételeket, továbbá, több mint 48%-uk „még megfelelőnek” véli a felszereltséget. Ezek alapján úgy tűnik, mintha a többség meg lenne elégedve az adott lehetőségekkel, bár mindenkinek voltak ötletei a továbblépés érdekében. A fővárosiak voltak azonban leginkább elégedetlenek, és a leginkább elégedettek a Borsod megyeiek, pedig ott volt a legtöbb olyan CKÖ, ahol sem telefonvonal, sem számítógép, sem internet-elérés nem állt rendelkezésre.

Az irodák alkalmassága az ügyintézésre, megyei bontásban

			Iroda – a meglévő tárgyi és elhelyezési feltételek			Összesen
			Alkalmasak a kulturált ügyintézésre	Még megfelelőek	A működés feltételeit sem biztosítják	
Település megyéje	BAZ	Szám %	4 13,8	4 13,8	2 6,9	10 34,5
	Szabolcs	Szám %	3 10,3	6 20,7	1 3,4	10 34,5
	Heves	Szám %	1 3,4	2 6,9	3 10,3	6 20,7
	Budapest	Szám %		2 6,9	1 3,4	3 10,3
Mindösszesen		Szám %	8 27,6	14 48,3	7 24,1	29 100,0

A továbbfejlesztés tekintetében a megkérdezettek önállóan foglalmazták meg igényeiket. Volt olyan CKÖ-elnök, aki minden fejlesztésnél a pénzt jelölte meg elsődleges célként, és többen szeretnék állandó alkalmazottat, másik irodát, technikai felszereléseket is. A borsodiak – érthető módon – szinte mindent szeretnék, a fővárosiak csak egy esetben foglalmaztak csak meg igényt új irodára.

Szükségletek, megyei bontásban

		Település megyéje				Összesen
		BAZ	Szabolcs	Heves	Budapest	
Számítógép, nyomtató	Szám %		2 11,8	1 5,9		3 17,6
Iroda	Szám %	1 5,9		1 5,9	1 5,9	3 17,6
Számítógép, nyomtató + iroda	Szám %		1 5,9			1 5,9
Alkalmazott + internet	Szám %	1 5,9				1 5,9
Anyagiak + iroda	Szám %			2 11,8		2 11,8
Telefon, fax, fénymásoló	Szám %	1 5,9				1 5,9
Telefon, fax, fénymásoló + számítógép	Szám %		1 5,9			1 5,9
Telefon, fax, fénymásoló + alkalmazott + számítógép	Szám %	1 5,9				1 5,9
Irodabútor	Szám %	1 5,9				1 5,9
Irodabútor + telefon, fax, fénymásoló + iroda	Szám %		2 11,8			2 11,8
Irodabútor + telefon, fax, fénymásoló + iroda + számítógép	Szám %	1 5,9				1 5,9
Mindösszesen	Szám %	6 35,3	6 35,3	4 23,5	1 5,9	17 100,0

Végezetül megkérdeztük, hogy az önkormányzattól kapott vagyontárgyak mennyiben járulnak hozzá a sikeres működéshez. A válaszok igen megoszlottak.

*Az önkormányzattól kapott vagyontárgyak
mennyiben járulnak hozzá a működéshez – megyei bontásban*

		Település megyéje				Összesen
		BAZ	Szabolcs	Heves	Budapest	
Nem tudja megítélni	Szám %		1 3,7			1 3,7
Nélkülük a működés egyáltalán nem képzelhető el	Szám %	3 11,1			2 7,4	5 18,5
Döntő módon hozzájárulnak a munkavégzéshez	Szám %	1 3,7	4 14,8	1 3,7		6 22,2
Kis mértékben segítik a munkát	Szám %		2 7,4	2 7,4		4 14,8
Nem jelentős mértékben segítik a munkát	Szám %	3 11,1	1 3,7	1 3,7		5 18,5
Nincs ilyen vagyontárgy	Szám %	2 7,4	1 3,7	2 7,4	1 3,7	6 22,2
Mindösszesen	Szám %	9 35,3	9 35,3	6 23,5	3 5,9	27 100,0

Összegezve arra a megállapításra juthatunk, hogy a települési önkormányzatok a legtöbb esetben csak a törvényben rögzített minimumot biztosítják a CKÖ-knek, és gyakran – különösen kis települések esetében – nem is lennének képesek nagyobb áldozatra, hiszen maguk is forráshiánnyal küzdenek. A használatra átadott vagyontárgyak pedig közel sem elégségesek egy sikeres működéshez. Az infrastruktúra-fejlesztéshez anyagi források lennének szükségesek (ennek lehetőségeiről a következő részben próbálunk adatokat közölni). Mindenesetre az már most is kijelenthető, hogy a technikai lehetőségek elégtelenek a színvonalas érdekérvényesítéshez, bár gyakran összhangban állnak a képviselők felkészültségével.

A cigány kisebbségi önkormányzatok működése

A kisebbségi törvény a CKÖ-k számára alapvető feladatként fogalmazza meg a kulturális autonómia, a hagyományörzés, a kulturális értékek átörökítése és az identitás ápolásának és megőrzésének szükségességét. A valóságban azonban sok minden mással is foglalkoznak a kisebbségi önkormányzatok, sőt, úgy tűnik, hogy az eredeti célkitűzéstől igen messze kerültek a gyakorlatban. A romák döntő többségének közismerten válságos helyzete miatt a kisebbségi önkormányzatok nem lehetnek azzal elfoglalva, hogy szükséges-e még néptánc-csoport vagy zenekar létrehozása, vagy annak támogatása. Maguk a roma emberek jelentős része is azt várja el ezektől a testületektől, hogy megfelelő válaszokat keressenek és adjanak azokra a hétköznapi gondokra, amik alapvetően befolyásolják életminőségüket. Így azt igénylik, hogy legyen elképzelésük a munkahelyteremtés tekintetében, az átképzések vonatkozásában, vagy ha erre nincs lehetőség, akkor a segélyezés tekintetében próbáljanak megoldásokat találni a számukra. És a kisebbségi testületek igyekeznek is megfelelni ezeknek az elvárásoknak, de működésük megkezdésekor döbbenek rá arra, hogy erre nincs megfelelő jogszabályi felhatalmazásuk. Ezért aztán amikor nem tudják elvárt módon teljesíteni az igényeket, gyakran ellenségessé fajul a viszony a CKÖ-k és a roma lakosság között. A képviselők erőlködnek, igyekeznek minden lehetőséget megtalálni, és hálátlanok tartják az embereket, akik nem értékelik az erőfeszítéseiket. A roma emberek pedig úgy gondolják, hogy akiket megválasztottak, csak a pénzért vállalták el tisztségüket, nekik meg nem segítenek semmit.

Érdemes röviden áttekinteni, hogy mennyi időt fordítanak bizonyos tevékenységekre a kisebbségi önkormányzatok. Elsőként figyeljük a belső működésre fordított időt: vagyis a saját üléseik megszervezését, „stratégiai tanácskozásait”, az irodafenntartással és annak működtetésével kapcsolatos feladataikat. Legnagyobb számban az összes tevékenységükből ezt a feladatot 10% körülire becsülték, ami a szükségleteknek reálisan meg is felelhet. Bár vannak olyan önkormányzatok, ahol ezek a feladatok a működésük meghatározó részét jelentik. Ez leginkább a kisebb települések esetén figyelhető meg, ami szoros összefüggést mutat a később említendő pénzügyi finanszírozással is, hiszen anyagiak nélkül legfeljebb csak „működnek”.

A CKÖ-vezetők válaszaik szerint a hagyományápolásra, kulturális programok megszervezésére a működésük 20–30%-át fordítják, bár fő profiljukat e tevékenységeknek kellene jelenteniük. Az ilyen típusú tevékenységet leginkább a hagyományos cigánybál, a cigánymajális vagy a cigány–rendőr labdarúgó–mérkőzés megszervezésével pipálják ki a munkatervükben. Igazi, komoly művészeti tevékenységre nem nagyon találtunk példát.

Tevékenyséjük hány százalékát fordítják a belső működési feladatokra – településtípus szerint

		Településtípus				Összesen	
		Főváros	Megye- székhely	Város	Község 1000 lakos felett		Község 1000 lakos alatt
0%	Szám %			1 3,8		1 3,8	2 7,7
2%	Szám %	1 3,8					1 3,8
5%	Szám %				1 3,8	1 3,8	2 7,7
10%	Szám %		2 7,7	1 3,8	2 7,7	1 3,8	6 23,1
20%	Szám %	1 3,8			1 3,8	1 3,8	3 11,5
25%	Szám %	1 3,8				2 7,7	3 11,5
29%	Szám %				1 3,8		1 3,8
40%	Szám %				2 7,7		2 7,7
45%	Szám %				1 3,8		1 3,8
50%	Szám %				2 7,7		2 7,7
60%	Szám %			1 3,8	1 3,8		2 7,7
70%	Szám %					1 3,8	1 3,8

*Tevékenységük hány százalékát fordítják hagyományápolásra, kulturális rendezvényekre
– település szerint*

		Településtípus					Összesen	
		Főváros	Megye- székhely	Város	Község 1000 lakos felett	Község 1000 lakos alatt		
Működés – tevékenység % – hagyomány- ápolás, kultu- rális rendez- vények	0%	Szám %			1 3,8	1 3,8	2 7,7	
	2%	Szám %		1 3,8		1 3,8	2 7,7	
	5%	Szám %				2 7,7	2 7,7	
	10%	Szám %		1 3,8	2 7,7	1 3,8	4 15,4	
	15%	Szám %			1 3,8		1 3,8	
	19%	Szám %			1 3,8		1 3,8	
	20%	Szám %	1 3,8		1 3,8	2 7,7	1 3,8	5 19,2
	25%	Szám %	1 3,8			2 7,7		3 11,5
	30%	Szám %		1 3,8		2 7,7		3 11,5
	50%	Szám %			1 3,8		1 3,8	2 7,7
	90%	Szám %	1 3,8					1 3,8

Az oktatási problémák kérdését a többség 10–25%-ra becsülte. Ez jelenthet iskolalátogatást, sőt némely esetben – és erről maga a település jegyzője panaszkodott – annyira aktívak a képviselők, hogy állandóan részt vesznek a tanítási órákon, sőt, több esetben tanáccsal is igyekeznek ellátni a pedagógusokat. Az oktatási probléma megoldásához tartozik a tanév kezdetén a füzetcsomagok ajándékozása, a tankönyvvásárláshoz nyújtott segítség is, de segítséget nyújtanak ösztöndíjak megpályázásához is. Az igazán fajsúlyos oktatási kérdések tekintetében – elkülönített oktatás, a speciális iskolákban és tagozatokon a cigány gyerekek magas felülreprezentáltsága – azonban nem nagyon tapasztaltunk aktivitást. Több esetben nem is igen értették ennek a kérdésnek a súlyosságát. A többségük megítélése szerint nem lehet annyira rossz iskola az, ahol a gyerekek ingyen kapnak tanszereket és ebédet.

*Tevékenyséjük hány százalékát fordítják oktatási problémák megoldására
– településtípus szerint*

		Településtípus					Összesen
		Főváros	Megye- székhely	Város	Község 1000 lakos felett	Község 1000 lakos alatt	
0%	Szám %				1 3,8		1 3,8
2%	Szám %	1 3,8					1 3,8
8%	Szám %					1 3,8	1 3,8
10%	Szám %		2 7,7	1 3,8	1 3,8	1 3,8	5 19,2
15%	Szám %	1 3,8			2 7,7		3 11,5
20%	Szám %	1 3,8		1 3,8	3 11,5	2 7,7	7 26,9
25%	Szám %					2 7,7	2 7,7
30%	Szám %				1 3,8		1 3,8
40%	Szám %					1 3,8	1 3,8
45%	Szám %				1 3,8		1 3,8
50%	Szám %				2 7,7		2 7,7
60%	Szám %			1 3,8			1 3,8

A szociális, segélyezési ügyek a CKÖ-t illetően – mivel sem jogi lehetőségük, sem forrásuk nincs ilyen tevékenység folytatására (bármennyire is sajnálják ezt) – két tevékenységben merül ki: egyrészt gyakran segítséget nyújtanak szolgáltató irodaként a roma lakosok számára a megfelelő kérvények, nyomtatványok elkészítésében, amit közvetítésükkel be is nyújtanak a települési önkormányzatokhoz. Ez leginkább abban az esetben valósul meg, ha van állandó alkalmazottjuk – általában az önkormányzat által finanszírozott közhasznú munkás, aki gyakorlott az ügyvitelben és ezzel egyéb területeken is jelentős terhet vesz le a képviselők

válláról, valamint folyamatos irodai működést biztosít –, és ő rendelkezésére áll a segítségre szorulóknak. Másrészt szociális, segélyezési ügynek számít az is, amikor a települési önkormányzat kérésére „véleményezik” a megfelelő települési bizottság elé került kéréseket.

Egyébként ez a terület az igazán neuralgikus pontja a roma képviselők és roma lakosok közötti viszonynak. Hiszen, ha válsághelyzetben van valaki, és sehonnán sem kap gyors segítséget, erősen csalódik az ő általa is megválasztott képviselőkben. Ezt érzik a CKÖ tagjai is, és erősen sérelmezik, hogy ezekben a kérdésekben nincs igazán mozgásterük.

Tevékenységük hány százalékát fordítják szociális és segélyezési ügyekre – településtípus szerint

			Településtípus					Összesen
			Főváros	Megye- székhely	Város	Község 1000 lakos felett	Község 1000 lakos alatt	
Működés – tevékenység %	0%	Szám %		1 3,8		2 7,7	1 3,8	4 15,4
– szociális és segélyezési ügyek	2%	Szám %	1 3,8					1 3,8
	3%	Szám %				1 3,8		1 3,8
	5%	Szám %					1 3,8	1 3,8
	10%	Szám %	1 3,8		1 3,8	5 19,2	2 7,7	9 34,6
	16%	Szám %			1 3,8			1 3,8
	20%	Szám %	1 3,8	1 3,8	1 3,8		1 3,8	4 15,4
	25%	Szám %					1 3,8	1 3,8
	30%	Szám %				2 7,7		2 7,7
	50%	Szám %				1 3,8		1 3,8
	60%	Szám %					1 3,8	1 3,8

Speciális, főleg a nagyvárosokra és a főváros kerületeire jellemző tevékenység a lakhatási ügyekkel való foglalkozás. Itt jelenik meg ugyanis az önkényes lakásfoglalás és a nagyobb arányú kilakoltatás problémája. Az utóbbi időben azonban már vidéken is jelentkező problémává vált – ez különösen a szükséglakásokból történő kilakoltatások esetét jelenti mostanában egyre gyakrabban. Ebben az esetben legfeljebb közvetítésre vállalkozhatnak a CKÖ-k.

Mindezek mellett próbálkoznak a kisebbségi önkormányzatok még munkahelyteremtéssel és átképző tanfolyamok szervezésével is. Ez azonban legtöbbször a települési önkormányzat vagy a munkaügyi központ és a munkanélküli romák közötti közvetítő tevékenységben merül ki.

Talán apróság, de mindenütt fontos kérdést jelent a cigány gyerekeknek kiosztásra kerülő Mikulás-csomagok kérdése is. Ezt a kisebbségi képviselők küldetesként élik meg (végre valamit ők maguk is személyesen tudnak adni), valamint a roma lakosok is elvárják, ennek elmaradása esetén gyorsan kialakul a vélemény: még a gyerekeknek sem adnak semmit, azt is maguknak teszik el. Így erre a kérdésre a legtöbb helyen különös gondot igyekeznek fordítani.

Szorosan a CKÖ-k tevékenységével kapcsolatos, hogy a települési önkormányzat milyen módon foglalkozik a kisebbségi kérdéssel, mennyire veszik komolyan a problémát.

Minden településtípus esetében előfordul, hogy létezik önálló kisebbségi bizottsága, de jellemző módon a kérdés valamelyik funkcionális állandó önkormányzati bizottsághoz van hozzárendelve. Természetesen elsősorban a szociális bizottságról van szó, ezzel is folytatódik az évtizedes „haladó hagyomány”, hogy a cigányok ügye tulajdonképpen szociális kérdés. Nem egy esetben azonban annyira esetleges a CKÖ kapcsolata a települési önkormányzattal, hogy kérdésünkre nem is tudtak válaszolni.

Tevékenységük hány százalékát fordítják lakhatási ügyekre – településtípus szerint

		Településtípus					Összesen
		Főváros	Megye- székhely	Város	Község 1000 lakos felett	Község 1000 lakos alatt	
0%	Szám %				4 15,4	1 3,8	5 19,2
1%	Szám %				1 3,8		1 3,8
2%	Szám %	1 3,8		1 3,8	1 3,8	1 3,8	4 15,4
5%	Szám %				2 7,7		2 7,7
10%	Szám %	1 3,8		2 7,7	3 11,5	4 15,4	10 38,5
20%	Szám %	1 3,8	1 3,8				2 7,7
25%	Szám %		1 3,8				1 3,8
70%	Szám %					1 3,8	1 3,8

Megjegyzendő, hogy egy formális feladatvállalás esetén a bizottsági ülésre meghívhatják a kisebbségi képviselőket is, de ez még nem jelenti azt, hogy komolyan számolnának a véleményükkel. A legtöbb település esetében a megkérdezettek úgy gondolták, hogy „dísznek” tartják csak őket, nem igazán kíváncsiak az álláspontjukra. A CKÖ vezetőinek több mint 35%-a úgy gondolja, hogy nagyon is fontosnak tartják a véleményüket, sőt, négy esetben arról nyilatkoztak, hogy az ők megkérdezésük nélkül nem is döntenek. Mi ezt az álláspontot kissé optimistának érezzük, különösen a település vezetőinek vélekedését ismerve, akik inkább csak kényszerűségnek nevezték ezt a kötelezettséget.

*A települési önkormányzat milyen szervezeti formában
kezeli a kisebbségi ügyeket – településtípus szerint*

			Településtípus					Össze- sen
			Főváros	Megye- székhely	Város	Község 1000 lakos felett	Község 1000 lakos alatt	
Kapcsolat – a települési önkormányzat milyen szervezeti formában kezel	Nincs adat	Szám %			2 6,9	3 10,3	1 3,4	6 20,7
	Önálló kisebbségi bizottság	Szám %	1 3,4	1 3,4	1 3,4	1 3,4	3 10,3	7 24,1
	Általános bizottsághoz hozzárendelve	Szám %			1 3,4			1 3,4
	Funkcionális bizottsághoz hozzárendelve	Szám %	2 6,9	1 3,4	1 3,4	8 27,6	2 6,9	14 48,3
	Egyéb bizottsághoz hozzárendelve	Szám %					1 3,4	1 3,4
Mindösszesen	Szám %	3 10,3	3 10,3	4 13,8	12 41,4	7 24,1	29 100,0	

Mennyire kéri ki a véleményüket az üléseken – településtípus szerint

			Településtípus					Össze- sen
			Főváros	Megye- székhely	Város	Község 1000 lakos felett	Község 1000 lakos alatt	
Nem kéri a véleményüket, de ha elmondják, meghallgatják	Szám %	1 3,6	2 7,1	1 3,6	7 25,0	3 10,7	14 50,0	
Fontosnak tartják és számítanak rá	Szám %	1 3,4		3 10,7	4 14,3	2 7,1	10 35,7	
Egyes kérdésekben a véleményük nélkül nem döntenek	Szám %	1 3,6	1 3,6			2 7,1	4 14,3	
Mindösszesen	Szám %	3 10,3	3 10,7	4 14,3	11 39,3	7 25,0	29 100,0	

Vizsgálatunkban külön kérdéscsoport vonatkozott a helyi CKÖ kapcsolatrendszerének és minőségének a felderítésére. Most csak a legérdekesebbnek tűnőket kiemelve elmondható, hogy a kisebbségi képviselők a legszorosabb kapcsolatot a polgármesterrel és a jegyzővel ápolják. Ők azok, akik a mindennapi megoldandó feladatokban segítséget tudnak nyújtani. Vonatkozik ez különösen a jegyzőre, a helyi közigazgatás gyakran jogi végzettséggel rendelkező vezetőjére, aki a jegyzőkönyvek elkészítésétől a gazdálkodással kapcsolatos teendőkig mindenben segítséget tud nyújtani. Azokon a helyeken, ahol úgy értékelték, hogy nincs semmiféle kapcsolat ezekkel a tisztviselőkkel, ott már valójában elmérgesedett viszonyra utaló jelekkel találkozhatunk.

A CKÖ kapcsolata a polgármesterrel településtípus szerint

		Településtípus					Össze- sen
		Főváros	Megye- székhely	Város	Község 1000 lakos felett	Község 1000 lakos alatt	
Nem tudja	Szám %				1 4,0		1 4,0
Formális, csak a kötelező ügyekben, alkalmanként	Szám %	1 4,0		1 4,0	2 8,0	2 8,0	6 24,0
Alkalmanként jó együttműködés	Szám %		2 8,0	2 8,0	5 20,0	2 8,0	11 44,0
Mindennapos operatív munka	Szám %	1 4,0			4 16,0	2 8,0	7 28,0
Mindösszesen	Szám %	2 8,0	2 8,0	3 12,0	12 48,0	6 24,0	25 100,0

Érdeemes még megemlíteni, hogy meglehetősen kiegyensúlyozottnak tartják a kapcsolatot az iskolák vezetésével (több mint 70%), jónak minősítették a rendőrséggel is a kapcsolatot (több mint 60%), vegyesnek mondható a kapcsolatrendszer a helyi civil szervezetekkel, de szinte semmilyen kapcsolat nem létezik a helyi vallási intézményekkel és ezek képviselőivel.

Külön kérdéskört jelentett az Országos Cigány Önkormányzattal való kapcsolat minősége is. A megkérdezettek véleménye igen lesújtó volt az OCÖ működéséről, a velük való kapcsolattartásról. Itt most nem kívánunk részletes elemzésbe bocsátkozni, annyi azonban kirajzolódott, hogy a választások idején a részükre postázott meghívókon kívül nemigen tudott miről beszámolni a többség. A kivételt azok jelentették, akik a helyi CK-képviselőként maguk is tagjai voltak az Országos Önkormányzatnak. Ők mindennapos, operatív kapcsolatról számoltak be, de úgy tűnik, ez inkább csak személyük miatt volt így, bár ennek

igazságát mások megcáfolták. (Ezt a kérdést, továbbá a szervezeti keretek átalakítására vonatkozó véleményeket zárótanulmányunkban külön is kifejtjük.)

A CKÖ kapcsolata a jegyzővel – településtípus szerint

		Településtípus					Össze- sen
		Főváros	Megye- székhely	Város	Község 1000 lakos felett	Község 1000 lakos alatt	
Nincs sem munka-, sem egyéb kapcsolat	Szám %		1 3,6				1 3,6
Formális, csak a kötelező ügyekben, alkalmanként	Szám %	1 3,6				1 3,6	2 7,1
Alkalmanként jó együttműködés	Szám %	2 7,1	2 7,1	2 7,1	7 25,0	3 10,7	16 57,1
Mindennapos operatív munka	Szám %			1 3,6	5 17,9	3 10,7	9 32,1
Mindössze	Szám %	3 10,7	3 10,7	3 10,7	12 42,9	7 25,0	28 100,0

Külön nagy egységet képezett vizsgálatunk során a helyi kisebbségi önkormányzatok finanszírozási rendszere. Az elmúlt években sokak által demokratikusnak és megfelelőnek tartott, míg mások által teljesen alkalmatlannak minősített „többcsatornás finanszírozás” értékelése megosztotta a CKÖ-ket is. Ennek lényegét a következőkben írhatjuk le röviden: az állam az éves költségvetésben biztosít egy mindenki számára kötelezően kifizetendő állami normatívát (2003-ban ez 680 ezer forint minden – tehát nem csak cigány – kisebbségi önkormányzat számára), és ezt egészítheti ki egyrészt a helyi önkormányzat saját forrásból szándékai szerint; másrészt pályázatokból és minden lehetséges forrásból megszerzett támogatásokkal egészítheti ki a kisebbségi önkormányzat. Természetesen az állami normatíván kívül minden csak esetleges. A településtől kapott támogatás nagysága azonban sok mindentől függ. Elsősorban attól, hogy képes-e maga az önkormányzat a támogatás nyújtására. Nem árulunk el nagy titkot, de Magyarországon, különösen a kisebb települések esetében általánosságban jellemző a forráshiány. Ezért a legnagyobb jó szándék ellenére sem biztos, hogy támogatni tudják a kisebbségi önkormányzatokat, különösen, ha olyan településről van szó, ahol akár 6–8 kisebbségnek is van önkormányzata. Fontos szempont továbbá, hogy meghatározóak a személyes kapcsolatok. Ha ellentét van a polgármester vagy a képviselőtestület tagjai és a CKÖ-tagjai között, igen kicsi az esély a támogatás elnyerésére.

Ez pedig – a kutatás tapasztalatai mutatják – „felpuhíthatja” a harcos, érdekvényesítő és érdekvédő tevékenységet.

Kapcsolat az OCO-vel – településtípus szerint

		Településtípus					Össze- sen
		Főváros	Megye- székhely	Város	Község 1000 lakos felett	Község 1000 lakos alatt	
Nem tudja	Szám %			1 3,4			1 3,4
Nincs sem munka-, sem egyéb kapcsolat	Szám %	3 10,3	1 3,4	1 4,0	3 10,3	3 10,3	11 37,9
Formális, csak a kötelező ügyekben, alkalmanként	Szám %		1 3,4	2 6,9	8 27,6	3 10,3	14 49,3
Alkalmanként jó együttműködés	Szám %		1 3,4		1 3,4	1 3,4	3 10,3
Mindösszesen	Szám %	3 10,3	3 10,3	4 13,8	12 41,4	7 24,1	29 100,0

Ha megnézzük településtípusonként a teljes költségvetési összegeket, látható, hogy a városok, a megyeszékhelyek és a fővárosi kerületek voltak abban a helyzetben, hogy plusz forrással támogatni tudták a CKÖ-t. Ezek a pénzügyi lehetőségek pedig erősen ellentétben állnak mindazzal a törekvéssel, amit a CKÖ-k szeretnének elvégezni, illetve amit a roma lakosság elvár tőlük. Így tehát megítélésünk szerint a finanszírozás újragondolása – összefüggésben a feladat- és hatáskörrel – elkerülhetetlennek tűnik. A CKÖ-knek azonban nem minden esetben ez a véleményük. Fele-fele arányban oszlik meg a változás-változtatlanság igénye, de abban mindenki egyetért, hogy több forrásra lenne szükség.

2001. évi bevételek összesen, ezer Ft – településtípus szerint

		Településtípus					Összesen
		Főváros	Megye- székhely	Város	Község 1000 lakos felett	Község 1000 lakos alatt	
600	Szám %			1 4,0		1 4,0	2 8,0
623	Szám %					1 4,0	1 4,0
625	Szám %					1 4,0	1 4,0
627	Szám %				1 4,0		1 4,0
628	Szám %				2 8,0	2 8,0	4 16,0
678	Szám %				1 4,0		1 4,0
730	Szám %				1 4,0		1 4,0
780	Szám %				1 4,0		1 4,0
830	Szám %				1 4,0		1 4,0
1 100	Szám %				1 4,0		1 4,0
1 128	Szám %				1 4,0		1 4,0
1 228	Szám %				1 4,0		1 4,0
1 600	Szám %			1 4,0			1 4,0
1 625	Szám %				1 4,0		1 4,0
2 800	Szám %			1 4,0			1 4,0
2 815	Szám %					1 4,0	1 4,0
3 850	Szám %		1 4,0				1 4,0

2001. évi bevételek összesen, ezer Ft – településtípus szerint (folytatás)

		Településtípus					Összesen
		Főváros	Megye- székhely	Város	Község 1000 lakos felett	Község 1000 lakos alatt	
3 920	Szám %				1 4,0		1 4,0
4 870	Szám %	1 4,0					1 4,0
5 000	Szám %		1 4,0				1 4,0
11 500	Szám %	1 4,0					1 4,0

Mennyire megfelelő a finanszírozási rendszer – településtípus szerint

			Mennyire megfelelő a jelen- legi finanszírozási rendszer		Összesen
			A rendszer megfelelő, de a pénzforrás kevés	Nem megfelelő, más formára lenne szükség	
Település	Főváros	Szám %	1 3,4	2 6,9	3 10,3
	Megyeszékhely	Szám %	1 3,4	2 6,9	3 10,3
	Város	Szám %	1 3,4	3 10,3	4 13,8
	Község 1 000 lakos felett	Szám %	8 27,6	4 13,8	12 41,4
	Község 1 000 lakos alatt	Szám %	3 10,3	4 13,8	7 24,1
Mindösszesen		Szám %	14 48,3	15 51,7	29 100,0

Megítélésünk szerint mindezen feltételek erősen rányomják bélyegüket a működés minőségére is. A szűkös anyagi forrásból következik, hogy nincs lehetőség jelentős számban alkalmazottat foglalkoztatni az állandó hivatalmenet biztosításához, de még szakemberek „megvásárlására” sincs pénzük, bár – itt utalunk ismét a képviselők felkészültségére, iskolai végzettségére – erre talán szükségük lenne. Kizárólag a jelentősebb költségvetéssel rendelkező nagyobb települések képesek munkatársakat alkalmazni.

A szakszerű működés egyik jellemző megoldása lehet a bizottságok létrehozása is. Ezek tudnak olyan típusú műhelymunkát biztosítani, ahol folyamatosan készülhetnek fel a szakmai kihívásokra. És esetlegesen külső szakembereket is bevonhatnak a munkába. Tapasztalatunk szerint a döntő többség nem tartja ezt szükségesnek, vagy nincs is lehetősége erre. Külső szakembereket pedig nem tudnak megfizetni. Társadalmi munkában, cigányokért dolgozó helyi értelmiségiekre pedig nem nagyon találtunk példát.

Végül fontos jelzője lehet a folyamatos munkának az is, hogy a CKÖ évente hány alkalommal tart testületi ülést. Mint láthatjuk, sokan még a törvény szerint előírt (6 alkalom) üléseket sem tartják meg, legalábbis ezt állították, bár ezellen a közigazgatási hivatalnak fel kellene lépnie. Ezt azokban az esetekben tapasztaltuk, amikor a CKÖ-elnökök rendkívül nagy kiábrándultsággal beszéltek eddigi munkájukról.

Alkalmazott foglalkoztatása – településtípus szerint

		A CKÖ foglalkoztat-e alkalmazottat		Összesen	
		Igen	Nem		
Településtípus	Főváros	Szám %	1 3,4	2 6,9	3 10,3
	Megyeszékhely	Szám %	2 6,9	1 3,4	3 10,3
Város	Szám %	3 10,3	1 3,4	4 13,8	
	Község 1 000 lakos felett	Szám %		12 41,4	12 41,4
Község 1 000 lakos alatt	Szám %		7 24,1	7 24,1	
	Mindösszesen	Szám %	6 20,7	23 79,3	29 100,0

Saját bizottság a CKÖ-n belül – település szerint

		Működés – vannak-e saját bizottságai a CKÖ-nek		Összesen
		Igen	Nem	
Településtípus Főváros	Szám		3	3
	%		10,3	10,3
Megyeszékhely	Szám		3	3
	%		10,3	10,3
Város	Szám	2	2	4
	%	6,9	6,9	13,8
Község 1 000 lakos felett	Szám	5	7	12
	%	17,2	24,1	41,4
Község 1 000 lakos alatt	Szám		7	7
	%		24,1	24,1
Mindösszesen	Szám	7	22	29
	%	24,1	75,9	100,0

Érdeemes megfigyelni néhány adatot arról is, hogy milyen különbség adódik a CKÖ munkájának értékelésében a települési önkormányzatoknak és maguknak a CKÖ-knek a véleménye között

A települési vezetők véleményét úgy foglalhatnánk össze, hogy „nem reménytelen az eset”, hiszen kirívó, törvénytelen működésről nem szóltak tömegesen. Viszont arról mindenki egyértelműen úgy vélekedik, hogy a kisebbségi vezetők felkészültségéből adódóan sokat kell „patronálniuk” működésüket, és sok esetben „nagy toleranciával” kell kezelni ezt a kérdést. Mindenesetre további tanulási folyamatot tartanak szükségesnek minden kisebbségi képviselő számára. Lényeges területi különbségeket nem tudtunk megfigyelni ebben a kérdésben.

CKÖ ülések száma – településtípus szerint

		Településtípus					Összesen
		Főváros	Megye- székhely	Város	Község 1000 lakos felett	Község 1000 lakos alatt	
3	Szám %					1 3,7	1 3,7
4	Szám %				1 3,7		1 3,7
5	Szám %				1 3,7		1 3,7
6	Szám %		2 7,4	2 7,4	5 18,5	4 14,8	13 48,1
7	Szám %				1 3,7		1 3,7
8	Szám %				1 3,7		1 3,7
9	Szám %				2 7,4		2 7,4
10	Szám %	2 7,4				1 3,7	3 11,1
12	Szám %			1 3,7	1 3,7		2 7,4
15	Szám %			1 3,7			1 3,7
25	Szám %	1 3,7					1 3,7
Mindösszesen	Szám %	3 11,1	2 7,4	4 14,8	12 44,4	6 22,2	27 100,0

A települési önkormányzat szerint

A roma képviselők bizonyos szempontból nem voltak ennyire optimisták. Több mint 10%-kal kevesebben gondolták azt, hogy egyáltalán nem léteznek problémák, sőt, sokan úgy vélekedtek, hogy segítség nélkül alig lennének képesek megbirkózni a feladatokkal. Ezért is tartanak igényt továbbképzésekre, de ezek hatékonyságáról is erősen megoszlottak a vélemények.

A CKÖ működésének törvényessége – megyei bontásban

			A CKÖ működésének törvényessége			Összesen
			Nincsenek Problémák	Kisebb problémák, amiket kijavítanak	Áttekinthetetlen, ellenőrizhetetlen a működésük	
Megye Budapest	Szám	1	1		2	
	%	3,6	3,6		7,1	
Borsod megye	Szám	6	4		10	
	%	21,4	14,3		35,7	
Heves megye	Szám	1	5		6	
	%	3,6	17,9		21,4	
Szabolcs megye	Szám	3	6	1	10	
	%	10,7	21,4	3,6	35,7	
Mindösszesen	Szám	11	16	1	28	
	%	39,3	57,1	3,6	100,0	

Végül érdemes röviden megnézni, hogy milyen vélemény alakult ki a település vezetőiben a CKÖ elnökének és tagjainak a munkájáról.

A CKÖ működésének törvényessége a település vezetői szinten – megyei bontásban

			A CKÖ működésének törvényessége			Összesen
			Nehezen birkóznak meg a feladattal, de kapnak segítséget	Kisebb problémák, amiket kijavítanak	Nincsenek problémák	
Település megyéje	BAZ	Szám	1	3	5	9
		%	3,6	10,7	17,9	32,1
Szabolcs	Szám	2	6	2	10	
	%	7,1	21,4	7,1	35,7	
Heves	Szám	3	3		6	
	%	10,7	10,7		21,4	
Budapest	Szám		2	1	3	
	%		7,1	3,6	10,7	
Mindösszesen	Szám	6	14	8	28	
	%	21,4	50,0	28,6	100,0	

A CKÖ vezető munkájának értékelése – megyei bontásban

		A CKÖ munkájának értékelése – CKÖ-vezető			Összesen
		Nem tett semmit a cigányság problémáinak megoldásáért	Megpróbált jól működni, de nem sikerült	Kiemelkedő erőfeszítéseket tett és eredményeket ért el	
Budapest	Szám %		1 3,6	1 3,6	2 7,1
Borsod megye	Szám %	1 3,6	7 25,0	2 7,1	10 35,7
Heves megye	Szám %	1 3,6	5 17,9		6 21,4
Szabolcs megye	Szám %	1 3,6	6 21,4	3 10,7	10 35,7
Mindösszesen	Szám %	3 10,7	19 67,9	6 21,4	28 100,0

A CKÖ tagjainak munkájának értékelése – megyei bontásban

			A CKÖ munkájának értékelése – CKÖ-tagok			Összesen
			Nem tettek semmit a cigányság problémáinak megoldásáért	Megpróbáltak jól működni, de nem sikerült	Kiemelkedő erőfeszítéseket tettek és eredményeket értek el	
Megye	Budapest	Szám %		1 3,6	1 3,6	2 7,1
	Borsod megye	Szám %	3 10,7	6 21,4	1 3,6	10 35,7
	Heves megye	Szám %	2 7,1	4 14,3		6 21,4
	Szabolcs megye	Szám %	2 7,1	6 21,4	2 7,1	10 35,7
Mindösszesen		Szám %	7 25,0	17 60,7	4 14,3	28 100,0

Az adatokból jól látható, hogy a polgármesterek és a jegyzők a kisebbségi önkormányzat elnökének munkáját értékelték magasabbra. Ez nem véletlenszerű, hiszen velük kerülnek kapcsolatba, ha közös ügyeket kell megbeszélniük. Az a vélekedés viszont elgondolkasztató, hogy a kisebbségi képviselők igyekeztek ugyan, de nem sikerült igazán eredményeket elérniük. Ennek okát az alacsony iskolai végzettségben, a roma lakosság irreális elvárásaiban, a nem megfelelő feladatkör-meghatározásban, és az egész kisebbségi jogrendszer felületes megoldásaiban és áttekinthetlenségeiben látják.

Cigány–magyar együttélés

Megítélésünk szerint a CKÖ számára fontos mérce lehet az a szempont is, hogy az adott településen milyen a többség–kisebbség viszonya, milyen a cigány–magyar együttélés. Azt feltételezzük: ha jól működik a kisebbségi önkormányzat, talán csökkenthetők az ellentétek cigányok és nem cigányok között. Persze nem várható el, hogy egy ilyen intézmény meg tud oldani minden gondot, több évszázados előítéleteket nem lehet feloldani néhány év alatt. Ennek ellenére a többségi és kisebbségi közösségre gyakorolt hatás – ha van ilyen – minősíti eddigi tevékenységüket is.

Kérdőíves adatfelvételeink során rákérdeztünk a település és a CKÖ vezetőire is a cigány–nem cigány viszonyt illetően. Általános véleményként fogalmazódott meg a polgármesterek és jegyzők esetében is, hogy a nem cigány lakosság csak a cigányság bizonyos csoportjait nem tudja elfogadni. 20 település esetén kaptuk ezt a választ, a fővárosban és a megyeszékhelyeken is kizárólag így vélekedtek. Egy esetben, egy Szabolcs megyei városban mondta a polgármester, hogy a többség gyakorlatilag már nem tud együtt élni a cigányokkal, és elutasító magatartásuk mindenkire kiterjed. Érdeemes megfigyelni, hogy az elfogadó és csak bizonyos csoportokat kirekesztő magatartás erősödik a település nagyságának függvényében: minél kisebb egy település, annál inkább ismerik egymást az emberek, annál többet tudnak a másiktól, így csak azokat utasítják el, akik nem felelnek meg az értékrendszerüknek.

A települési önkormányzat szerint

Településtípus				Nem cigány – cigány viszony			Össze- sen
				Elutasítás az összes cigánnyal szemben	Elutasítás a cigányság bizonyos csoportjával szemben	Cigányok elfoga- dása	
Főváros	Megye	Budapest	Szám %		2 100,0	2 100,0	
Megyeszék- hely	Megye	Borsod megye	Szám %		1 50,0	1 50,0	
		Szabolcs megye	Szám %		1 50,0	1 50,0	
	Mindösszesen	Szám %		2 100,0	2 100,0		
Város	Megye	Borsod megye	Szám %		1 33,3	1 33,3	
		Heves megye	Szám %		1 33,3	1 33,3	
		Szabolcs megye	Szám %	1 33,3		1 33,3	
	Mindösszesen	Szám %	1 33,3	2 66,7	3 100,0		
Község 1000 lakos felett	Megye	Borsod megye	Szám %		3 23,1	2 15,4	
		Heves megye	Szám %		3 23,1	3 23,1	
		Szabolcs megye	Szám %		4 30,8	1 7,7	
	Mindösszesen	Szám %		10 76,9	3 23,1	13 100,0	
Község 1000 lakos alatt	Megye	Borsod megye	Szám %		2 28,6	1 14,3	
		Heves megye	Szám %		1 14,3	1 14,3	
		Szabolcs megye	Szám %		1 14,3	2 28,6	
	Mindösszesen	Szám %		4 57,1	3 42,9	7 100,0	

A CKÖ vezetői még ennél is optimistább álláspontot fogalmaztak meg. Szerintük is az a jellemző, hogy csak a cigányság bizonyos csoportjai ellen táplálnak ellenszenvet (18 eset), 9 esetben viszont a cigányság teljes elfogadottságát vélelmezték. Ebben az esetben is megfigyelhető az a tendencia, hogy a kisebb településeken sokkal jobb együttélést prognosztizálnak a CKÖ vezetői is. A sikereket természetesen maguknak tulajdonítják a kisebbségi képviselők, szerintük a CKÖ „tekintélye” jelentősen hozzájárul a cigányság pozitívabb megítéléséhez.

A CKÖ szerint

Településtípus				Nem cigány – cigány viszony			Össze- sen
				Elutasítás az összes cigánnyal szemben	Elutasítás a cigányság bizonyos csoportjával szemben	Cigányok elfoga- dása	
Főváros	Település megyéje	Budapest	Szám %		2 100,0	2 100,0	
Megye- székhely	Település megyéje	BAZ	Szám %		1 33,3	1 33,3	
		Szabolcs	Szám %		1 33,3	1 33,3	
		Heves	Szám %		1 33,3	1 33,3	
	Mindösszesen	Szám %		3 100,0	3 100,0		
Város	Település megyéje	BAZ	Szám %	1 25,0	1 25,0	2 50,0	
		Szabolcs	Szám %			1 25,0	
		Heves	Szám %		1 25,0	1 25,0	
	Mindösszesen	Szám %	1 25,0	2 50,0	1 25,0	4 100,0	
Község 1000 lakos felett	Település megyéje	BAZ	Szám %		4 33,3	4 33,3	
		Szabolcs	Szám %		1 8,3	4 33,3	5 41,7
		Heves	Szám %		3 25,0		3 25,0
	Mindösszesen	Szám %		8 66,7	4 33,3	12 100,0	

Településtípus				Nem cigány – cigány viszony			Össze- sen
				Elutasítás az összes cigánnyal szemben	Elutasítás a cigányság bizonyos csoportjával szemben	Cigányok elfoga- dása	
Község 1 000 lakos alatt	Település megyéje	BAZ	Szám %	1 14,3	2 28,6	3 42,9	
		Szabolcs	Szám %	1 14,3	2 28,6	3 42,9	
		Heves	Szám %	1 14,3		1 14,3	
Mindösszesen			Szám %	3 42,9	4 57,1	7 100,0	

Természetesen rákérdeztünk arra is, hogy miért történik elutasítás és kiközösítés a településeken. A települési vezetők válaszaik külön csoportosíthatóak. Így véleményük szerint csak azokat a cigány embereket utasítja el a többség, akik újonnan beköltözők és nem ismerik a helyi együttélési szabályokat (42,1%), illetve akik rendezetlen, lumpen életmódot folytatnak (89,5%). A polgármesterek szerint ilyen esetekben a teljes, nem cigány lakosság (90%) elutasítóan viselkedik, és ez a magatartás leginkább nyílt elutasításban (45%), veszekedésben (30%), illetve rossz vélemény kialakulásában (85%) nyilvánul meg. Amikor konkrétan rákérdeztünk a cigányokkal szembeni elutasítás indokaira, leginkább a „szokásos” sztereotip véleményeket fogalmazták meg. Így a települések vezetői szerint az okok a következők: a lopás (75%), egyéb bűnöző magatartás (70%), a felelőtlenség, mának élés (50%), nem akarnak dolgozni (80%), élszködés, segélyekből történő megélés (80%), nem akarnak alkalmazkodni (55%), piszkosak, rendetlenek, bűdösek (70%).

A CKÖ-vezetők hasonló véleményt fogalmaztak meg az elutasítás indokairól. Megítélésük szerint a legtöbb baj az újonnan beköltöző, „civilizálatlan” emberekkel (60%) és a rendezetlen, lumpen életvitelt folytatókkal (93,3%) van. Szerintük ebben az esetben a teljes többségi lakosság valóban elutasítóan viszonyul hozzájuk (88,9%), de külön kiemelésre méltónak találták ezen belül az önkormányzatot (44,4%), a rendőrséget (50%), a pedagógusokat (44,4%) és az orvosokat (16,7%) is. Az elutasítást megjelenítő magatartásokat a CKÖ vezetői sokkal radikálisabban fogalmazták meg. Szerintük (a település vezetői által általánosnak és kizárólagosnak tartott) verbális nemtetszés mellett a településükön előforduló lehetőség a fizikai bántalmazás (33,3%), a többségi lakóhelyre költözés megakadályozása (33,3%), a szórakozóhelyről történő kiltítás (38,9%) is. Az elutasítás okairól azonban hasonló nézeteket vallanak a kisebbségi vezetők is. A bajok okai szerintük: a lopás (77,8%), egyéb bűnöző magatartás (44,4%), a felelőtlenség (44,4%), dolgozni nem akarás (61,1%), valamint piszkosak, bűdösek, elhanyagoltak (61,1%).

Ilyen – állításuk szerint, még ha csak bizonyos csoportokra kiterjedő – elutasítás esetén kíváncsiak voltunk, hogyan reagálnak erre a roma emberek, tudják-e vagy érdemes-e vállalniuk cigányságukat, vagy kifizetődőbb-e számukra, ha minden tekintetben a többség által elvárt magatartást követik, és még azt is letagadják (már amennyire ez lehetséges), hogy cigány származásúak. Kérdésünkre a települési önkormányzat vezetői szerint ez többségében nem jellemző, de az 1000 fő feletti összlakosságú településeken (itt már könnyebb a „láthatatlanná válás”, legalábbis ezt gondolják mindkét oldalról) gyakran előfordul. Ezért egyre inkább csak kényszerből vállalják cigányságukat (30,8%), és egyre gyakrabban vegyes házasságot kötnek (38,5%).

A település vezetői szerint

Településtípus				A cigányokra jellemző – nem vállalják cigányságukat		Összesen
				Igen	Nem	
Főváros	Megye	Budapest	Szám %	1 50,0	1 50,0	2 100,0
Megye- székhely	Megye	Borsod megye	Szám %	1 50,0		1 50,0
		Szabolcs megye	Szám %		1 50,0	1 50,0
	Mindösszesen	Szám %	1 50,0	1 50,0	2 100,0	

A CKÖ-vezetők szerint is ez az asszimiláns magatartás egyre gyakrabban fordul elő, különösen a nagyvárosokban jellemző. Okait pedig egyértelműen bizonyos, az előbb említett cigánycsoportok „fejlődésre képtelen” életfelfogásában kell keresni, ezzel szemben tehetetlennek érzik magukat. Ezért is jellemző az, hogy a cigányok – mintegy menekülésként – vegyes házasságot kötnek (65,4%), és egyre inkább elutasítanak más cigány csoportokat (42,3%).

Településtípus				A cigányokra jellemző – nem vállalják cigányságukat		Összesen
				Igen	Nem	
Város	Megye	Borsod megye	Szám %		1 33,3	1 33,3
		Heves megye	Szám %		1 33,3	1 33,3
		Szabolcs megye	Szám %	1 33,3		1 33,3
	Mindösszesen		Szám %	1 33,3	2 66,6	3 100,0
Község 1000 lakos felett	Megye	Borsod megye	Szám %	2 15,4	3 23,1	5 38,5
		Heves megye	Szám %	1 7,7	2 15,4	3 23,1
		Szabolcs megye	Szám %	1 7,7	4 30,8	5 38,5
		Mindösszesen		Szám %	4 30,8	9 69,2
Község 1000 lakos alatt	Megye	Borsod megye	Szám %	1 14,3	2 28,6	3 42,9
		Heves megye	Szám %		1 14,3	1 14,3
		Szabolcs megye	Szám %		3 42,9	3 42,9
		Mindösszesen		Szám %	1 14,3	6 85,7

A CKÖ szerint

A cigányság vállalása – településtípusok szerint

Településtípus				A cigányokra jellemző – nem vállalják cigányságukat		Összesen
				Igen	Nem	
Főváros	Település megyéje	Budapest	Szám %		1 100,0	1 100,0
Megyeszék- hely	Település megyéje	BAZ	Szám %	1 33,3		1 33,3
		Szabolcs	Szám %	1 33,3		1 33,3
		Heves	Szám %	1 33,3		1 33,3
	Mindösszesen	Szám %	3 100,0		3 100,0	
Város	Település megyéje	BAZ	Szám %	2 50,0		2 50,0
		Szabolcs megye	Szám %		1 25,0	1 25,0
		Heves megye	Szám %	1 25,0		1 25,0
	Mindösszesen	Szám %	3 75,0	1 25,0	4 100,0	
Község 1000 lakos felett	Település megyéje	BAZ	Szám %	2 18,2	2 18,2	4 36,4
		Szabolcs megye	Szám %		5 45,5	5 45,5
		Heves megye	Szám %		2 18,2	2 18,2
	Mindösszesen	Szám %	2 18,2	9 81,8	11 100,0	
Község 1000 lakos alatt	Település megyéje	BAZ	Szám %		3 42,9	3 42,9
		Szabolcs megye	Szám %	2 28,6	1 14,3	3 42,9
		Heves megye	Szám %		1 14,3	1 14,3
	Mindösszesen	Szám %	2 28,6	5 71,4	7 100,0	

Összességében úgy tűnik, hogy a CKÖ képviselői jelentős sikernek könyvelik el tevékenységüket a cigány–magyar együttélés feltételeinek javításában. Azonban bevallották, hogy vannak olyan cigány csoportok vagy személyek, akikre nem tudnak hatást gyakorolni, és emiatt neheztelnek rájuk. Hiszen – megítélésük szerint – az ő eléggé el nem ítéhető életvitelük és magatartásuk egy adott településen erősen rontja a teljes cigányság megítélését. Arra viszont ötletük sincs, mit kellene tenniük ebben az esetben. És tegyük hozzá: a jelenlegi hatásköri szabályok szerint nem is feladatuk ilyen típusú problémák kezelése.

Szükség van-e a cigány kisebbségi önkormányzatokra?

Természetesen az adatfelvétel befejeztével – mintegy kérve, hogy összegezzék az elmondottakat és a véleményüket – feltettük a kérdést: megítélésük szerint szükség van-e a CKÖ-kre?

A települési önkormányzat vezetőinek többsége igennel válaszolt a kérdésre. Indoklásul nagyon változatos érveket fogalmaztak meg. Megemlítették a cigány lakosság beilleszkedése elősegítésének, az érdekképviseletnek fontosságát, a cigányság véleményének artikuláló szerepét, valamint azt, hogy a CKÖ-k kommunikációs csatornát jelenthetnek a cigány népesség irányába. Az egyedüli dolog, amire nem gondoltak igazán: a kulturális autonómia, a hagyományőrzés feladatára, miközben e jogszabályok szerint ez lenne a kisebbségi önkormányzatok fő profilja. Nemleges válasz, érdekes módon, a kistelepülések vezetőinek körében fogalmazódott meg. Indokaik között szerepelt a feltételek hiánya, az érdemi munkavégzés hiánya és a „nincs hasznuk a gyakorlatban” érvelés is.

A település vezetői szerint

A CKÖ szükségességének megítélése – településtípusok szerint

			A települési önkormányzat szerint szükség van CKÖ-re		Összesen
			Igen	Nem	
Település	Főváros	Szám %	2 7,4		2 7,4
	Megyeszékhely	Szám %	2 7,4		2 7,4
	Város	Szám %	3 11,1		3 11,1
	Község 1000 felett	Szám %	11 40,7	2 7,4	13 48,1
	Község 1000 alatt	Szám %	1 3,7	6 22,2	7 25,9
Mindösszesen	Szám %	19 70,4	8 29,6	27 100,0	

A CKÖ-képviselők szerint

CKÖ szükségességének megítélése településtípus szerint

			Értékelés – szükség van CKÖ-re		Összesen
			Igen	Nem	
Település	Főváros	Szám	3		3
		%	10,3		10,3
	Megyeszékhely	Szám	1	2	3
		%	3,4	6,9	10,3
	Város	Szám	4		4
%	13,8		13,8		
Község 1000 felett	Szám	12		12	
	%	41,4		41,4	
Község 1000 alatt	Szám	6	1	7	
	%	20,7	3,4	24,1	
Mindösszesen	Szám	26	3	29	
	%	89,7	10,3	100,0	

A CKÖ-vezetők sokkal pozitívabban látják a helyzetet, mint az várható is volt. Mindössze 10%-uk nem tartotta szükségesnek ezt az érdekvénesítési formát, de indoklásukban ők is inkább a feltételek hiányosságaiból adódó elégedetlenségüknek adtak hangot. (Érdekeség, hogy a most tárgyalt intézmény elvetői egy kisközség melletti két megyeszékhely képviselői voltak.) A CKÖ-nek fontos szerepet tulajdonító személyek a segítő szándékot, az érdekképviseletet, a települési vezetők érdektelenségét, az önvédelmet jelölték meg többek között. Érdekes módon egyetlen képviselő sem említette a hagyományörzés, a kulturális autonómia törvényben privilegizált szükségességének megvalósítását.